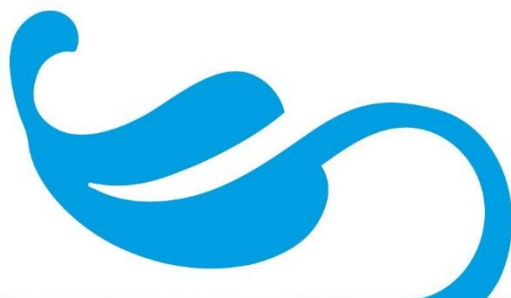

MUSEUM / BORG
VERHILDERSUM
JAARVERSLAG 2023

WWW.VERHILDERSUM.NL

Museum Borg Verhildersum

Jaarverslag 2023

Mei 2024

Landgoed Verhildersum
Wierde 40
9965 TB Leens

Monique Spaltman
directie@verhildersum.nl
06 5125 8246

Inhoud

1	Sterk verhaal en behoud van authenticiteit biedt stevige basis	5
1.1	Sterk verhaal.....	5
1.2	Langer plezier bij Verhildersum en in de omgeving	6
1.3	Aandacht voor versterken toerisme en economie in de regio	7
2	Kerntaken onderhoud, beheer en registratie van de collecties	9
2.1	Renovatie interieur borg: meerjarenplan	9
2.1.1	De kas: aanpak verschuift naar 2024	10
2.1.2	Afgebrande schuilhut herbouwd	11
2.1.3	Onderhoud Boerderij en Arbeidershuisje	11
2.1.4	Inkomsten uit panden moeten het onderhoud ervan mogelijk maken.....	11
2.1.5	Subsidiekans duurzame verwarming en energie in het oog houden.....	12
2.2	Groenonderhoud.....	13
2.2.1	Onderhoud binnentuin	13
2.3	Collectieregistratie en digitale ontsluiting	14
3	Exposities en activiteiten die herhaalbezoek stimuleren	15
3.1	Exposities 2023.....	15
3.1.1	Permanent Ede Staal Belevingspunt in de grote schuur geopend.....	16
3.1.2	Expositie Groninger mode en dracht:	19
3.1.3	Expositie oude ambachten en landbouwwerktuigen	20
3.1.4	Kabinet-exposities	20
3.1.5	Trudi Skàla in het Koetshuis	22
3.1.6	Bach, Kort en De Wit, leermeesters van De Ploeg	23
3.2	Extra activiteiten 2023.....	24
4	Jongeren en cultuureducatie	31
5	Toegankelijkheid verder verbeteren	35
6	Digitalisering doorzetten	36
7	Samenwerken en krachten bundelen.....	37
8	Verhildersum als cultureel erfgoed verankeren in de samenleving.....	38
8.1	Werk op Maat.....	38
9	Bezoekcijfers 2023	39
1.1	Ontwikkeling bezoekcijfers.....	39
10	Communicatie en PR.....	41
10.1	Landelijke en regionale PR-campagnes	41
10.2	Drukwerk.....	42
10.3	Website.....	42
10.3.1	Google Grants.....	42
10.4	Sociale media	43
10.5	Digitale nieuwsbrief	43
10.6	Bewegwijzering.....	44
10.7	Persberichten.....	44

10.8	Advertenties.....	44
11	De organisatie professionaliseren	45
11.1	Ambities uit de meerjaren visie grotendeels gerealiseerd	45
11.2	Werving en behoud van Vrienden van Verhildersum	47
11.3	Vrijwilligers krijgen extra aandacht	48
12	Financiën.....	49
12.1	Staat van baten en lasten	49
12.2	Toelichting financiën en beheersmaatregelen	51
13	Bijdrage aan de strategie van de Provincie Groningen	53
	Bijlage 1: Toelichting belevingselementen Verhildersum	55
13.1	Nieuwe brochure voor bezoekers.....	55
13.2	Ontvangst door 19 ^e -eeuws geklede gastheren en gastvrouwen.....	55
13.3	Op de foto met Edzard.....	56
13.4	De dierenweide met natuurspeelplaats	57
13.5	De Schat van Van Starkenborgh	57
13.6	Wandeling in de voetsporen van Edzard van Starkenborgh	59
13.7	Wandeling in het Voetspoor van Ede Staal (nieuw in 2023)	59
13.8	Zes fietsroutes: Schatkaart van het Waddenland.....	60
	Bijlage 2: Afbeelding van de organisatiestructuur 2023.....	61
	Bijlage 3 Websitebezoek 2023	62
	Spreiding	62
	Kanalen sociale Media	63
	Prestaties sociale media zelf.....	63

Samenvatting

Wat is er weer veel gebeurd in 2023. Voor het team en de vrijwilligers was het vooral spannend dat we voor het eerst sinds 2019 weer 'historische dagen' organiseerden. En dat niet alleen; we vormden dit evenement om tot 'Historisch Oogstfestival met muziek en theater erbij.

Bij de opening van het seizoen is alles op alles gezet om op tijd de borg te openen, nadat het behang in de eetkamer was gerestaureerd. En in de boerderij opende op dat moment ook het Ede Staal belevingscentrum waaraan een jaar is gewerkt. Met vereende kracht is dat allemaal gelukt: dank aan iedereen en zeker aan de vrijwilligers die dit mogelijk maakten.

Met onze exposities en evenementen boden we prachtige verhalen en belevenissen aan het publiek dat dit beloonde door in grote getalen te komen. We trokken 31.279 bezoekers, waarvan 15.279 mensen entree betaalden; dat zijn twee keer zoveel betalende bezoekers dan vorig jaar. De overige bezoekers bezochten gratis de Streekmarkt en genoten van de tuin, de landerijen en de natuurbeleeftuin met de dierenweide.

Restauratie behang borg klaar en schilderwerk binnen gestart

In maart 2023 was geheel volgens de planning de restauratie van het behang en het schilderwerk in de eetzaal van de borg klaar. Met Pasen ging de borg al open. In november, direct na de sluiting van het seizoen begon het inpakken weer. Nu om ruimte te maken voor de rest van het schilderwerk binnen in de borg. Alle kozijnen en luiken in de buitenmuren worden hersteld en het schilderwerk in de keuken wordt gerestaureerd. Daarmee is de monumentale waarde van de borg weer voor jaren beschermd.

Dank zij het provinciale project 'Versterking innovatie musea', begeleidt Bibi Bodegom onze mensen die werken aan de registratie van de collectie in Axiell. Er is tevens een update van het programma uitgevoerd, waarbij we van haar – via Erfgoedpartners - ook de nodige begeleiding kregen. Daarnaast is de nieuwe fotografiewerkgroep volop actief. De leden krijgen les van Hans Wijninga en worden verder begeleidt door Caroline Penris. Hiermee maken we een flinke stap naar professionele fotografie van de collectie, zodanig dat we inde toekomst informatie uit het registratiesysteem met andere musea en wellicht ook met het publiek kunnen delen. Op deze manier versterken we onze basis voortdurend.

Herstel historisch groen gestart

Buiten op het landgoed was het regelmatig spannend bij harde wind. Er zijn diverse bomen omgewaaid en de grote wilg bij het arbeidershuisje is in de oktoberstorm gespleten. In december brak de oude kastanje bij de borg dam af. Niet voor niets plaatsten we waarschuwborden voor gevaar bij harde wind. Gelukkig is, naast de financiële bijdrage van de gemeente Het Hogeland en het Dynamo Fonds, de GRRG -Groen subsidie alsnog toegekend en konden we in november starten met het grootschalige groenonderhoud. Te beginnen bij de singels en de bomen aan de oprijlaan. In het voorjaar gaan we verder met de restauratie van de kruidentuin en het aanplanten van verdwenen bomen en planten in de tuinen.

Mooie wisseltentoonstellingen en veel extra activiteiten

Met spraakmakende wisselende tentoonstellingen weet Verhildersum telkens weer publiek te trekken en herhaalbezoek te stimuleren. We begonnen het seizoen met de opening van het Ede Staal Belevingscentrum in de Boerderij. Met daarin als grote attractie de virtuele beleving van Ede's liedjes in het landschap dat hij bezingt. Hoe mooi paste daarbij ook de textielexpositie, waarin de prachtige onderkleding van de 19^e-eeuwse Groninger mode en

dracht centraal stond. Voeg daarbij de verhalen van de boeren en de arbeiders, de ambachten uit die tijd en dan is de cirkel rond. Groningen van nu en vroeger werd getoond in allerlei facetten die passen bij het landgoed. Enkele weken later opende in het Koetshuis de expositie 'Bach, Kort en De Wit, leermeesters van De Ploeg', die we ontwikkelden met Kunstbehoud Groningen maakten. Daarmee kwam de schilderkunst uit onze regio prachtig tot uiting. De Ploeg staat vaak in de belangstelling maar nu vanuit een heel andere invalshoek: de docenten en de verschillende technieken die zij hun leerlingen brachten..

Verspreid over het seizoen organiseerden we talrijke workshops en evenementen rondom de exposities om extra bezoekers te trekken; van ploegen met paarden tot een prachtig optreden van Josien Bakker bij de Ede Staal expositie waarmee onze laatste openingsdag drukker was dan ooit tevoren.

Eropuit in de regio

Het verhaal over Groningen dat Verhildersum vertelt stopt niet bij de grenzen van het landgoed. Met onze wandel- en fietstochten stimuleren we dat mensen erop uit trekken en zo de tekenen van het verleden en het ontstaan van het fraaie landschap langs de Groninger Waddenkust dat we hebben toegelicht op ons landgoed ook in de omgeving gaan bekijken. De samenwerking met de Groninger Waddensemusea draagt daar ook aan bij. Wie het hele verhaal van 3000 jaar leven en werken aan de Waddenkust wil ontdekken doet er goed aan alle zes musea te bezoeken die samen dat verhaal vertellen. We hebben daartoe niet alleen een winactie op touw gezet, ook arrangementen ontwikkeld die Arriva Touring aanbiedt aan groepen.

Nieuwe organisatiestructuur functioneert

Begin 2023 zijn alle vacatures ingevuld die ontstonden vanwege de nieuwe organisatiestructuur die eind 2022 klaar was. De kwetsbaarheid van de organisatie is flink verminderd door de taken over meerdere mensen te verdelen en specialisten in te huren voor PR, exposities, cultuureducatie en projectleiding voor het festival. Deze werkwijze bevalt uitstekend.

We bieden trainingen aan voor vrijwilligers, doorgaans via het aanbod van Erfgoedpartners. Veel vrijwilligers doen jaarlijks mee aan de reanimatiecursus die Mieke Knol geeft. Daarnaast blijven we ook vrijwilligers uitnodigen om naar bijeenkomsten op hun vakgebied te gaan wanneer die zich voordoen. Wie dat wil kan zich zo verder ontwikkelen en het netwerk uitbreiden.

Onderhoud en verduurzaming: zoektocht naar financiering

Doordat we meer betalende bezoekers telden hebben we een redelijk financieel jaar gehad. Dank zij extra subsidies konden we achterstallig onderhoud aanpakken van de borg en een start maken met groot onderhoud van het groen. Het reguliere onderhoud en beheer van de landerijen en alle panden die erop staan blijft echter een grote uitdaging. Ook al ontvangen we SIM- en GRRG-subsidie voor onderhoud van de monumenten, het betalen van de eigen bijdrage die daarbij hoort is alsnog een (te) grote belasting voor onze krappe begroting. Alleen de borg met tuin en de duiventil zijn monumenten. De boerderij, het Koetshuis en het Schathoes zijn dat niet, dus daarvan moeten we het onderhoud geheel zelf zien te bekostigen. De komende jaren zijn er bovendien miljoenen aan investeringen nodig om de panden op het landgoed te voorzien van duurzame verwarming. De panden moeten worden geïsoleerd en er moet verwarming worden aangebracht in de borg en in de museumboerderij, zodat de collecties beter behouden blijven en de mogelijk ontstaat om in de winter open kunnen.

Er zou eigenlijk voor al het essentiële culturele erfgoed zoals de Groninger borgen en andere museale erfgoedlocaties – de belangrijkste schakels in het verhaal over de geschiedenis van

Groningen – voldoende basisfinanciering moeten zijn om ze te kunnen beheren en behouden voor de toekomstige generaties. Nu is dat niet zo en voeren we een enorme strijd om te kunnen blijven bestaan.

De energie die dat kost komt niet ten goede aan zaken die net zo belangrijk zijn: het blijven ontwikkelen van exposities en verhalen die boeien met daarbij de inspanning om daarmee zoveel mogelijk publiek te trekken.

Met de blik op de toekomst

Terwijl we terugkijken op 2023 zijn we alweer volop bezig met de voorbereiding van de exposities en evenementen voor 2024. Met ons landgoed in volle glorie en een aansprekend expositieprogramma rekenen we erop dat ook komend jaar weer veel bezoekers bij Verhildersum de geschiedenis van Groningen aan de Waddenkust komen beleven. En dat de mensen die we weten te trekken van buiten de regio, hier langere tijd blijven om ook fietsend en wandelend de zichtbare geschiedenis in het landschap te beleven en de andere Waddensemusea te bezoeken om de rijke historie van Groningen in alle facetten te ontdekken. Daarmee werkt Verhildersum eraan een spil te zijn in de regio, de toeristische economie te versterken en een bijdrage te leveren aan de leefbaarheid van de regio.

Veel leesplezier gewenst.

Mede namens het bestuur van Verhildersum,

Monique Spaltman
Directeur

Leeswijzer

In het jaarplan 2023 zijn de hoofdlijnen, zoals beschreven in het meerjarenplan 2021-2024, verder uitgewerkt door de activiteiten te benoemen die plaatsvinden in het jaar 2023. In dit jaarverslag volgen we diezelfde indeling. Per hoofdlijn vertellen we wat we in 2023 hebben bereikt.

Er zijn negen actielijnen:

- Het verhaal van Verhildersum
- Kerntaken onderhoud, beheer en collectieregistratie
- Wisselende exposities die herhalingsbezoek stimuleren
- Jongeren en cultuureducatie
- Toegankelijkheid verder verbeteren
- Digitalisering doorzetten
- Samenwerken en krachten bundelen
- Verhildersum als cultureel erfgoed verankeren in de samenleving
- De organisatie professionaliseren*

Wat we per actielijn zouden doen in 2023 – tekst uit het jaarplan 2023 - is cursief gedrukt. Daarna volgen de resultaten.

Vervolgens komen de vaste onderdelen van het jaarverslag aan de orde:

- Communicatie en PR
- Personeel en organisatie
- Financiën

*Organisatieaspecten zijn ondergebracht in de hoofdstukken Personeel en Organisatie en Financiën.

1 Sterk verhaal en behoud van authenticiteit biedt stevige basis

Op Verhildersum beleven bezoekers het leven van de adel, de boer en de landarbeider in de 19^e eeuw. Landgoed Verhildersum illustreert dit verhaal aan de hand van de museumboerderij met de collectie landbouwwerktuigen, de landerijen met oude graansoorten en historische koeienrassen, de boomgaard, het arbeidershuisje en de borg met zijn 19^e-eeuwse interieur en antiekcollectie, de rijk geschilderde portretten van borgbewoners. Dit is uniek, de mensen op de schilderijen hebben hier echt gewoond en ze staan ook op het grootste familieportret van Nederland, geschilderd in 1674. Bovendien bezit Verhildersum een hoogwaardige collectie kostuums van de Groninger mode en dracht uit de 19e eeuw, waarbij het bijzonder is dat we van veel stukken weten wie ze heeft gedragen. Bijvoorbeeld de trouwjurk van rijke boerendochter Hilje Hopma uit 1824. De rijke boeren en borgbewoners lieten hun kleding zelfs ontwerpen in Parijs en haalden de mooiste stoffen van over de hele wereld naar Groningen. De inhoudelijke diversiteit van het verhaal van het landgoed, gecombineerd met wisselende exposities heeft in 2021 een duidelijke rode draad gekregen, waarmee we bezoekers aanspreken en ertoe bewegen alle drie elementen van het landgoed te bezoeken: landleven, borgleven en boerenleven.

Landgoed Verhildersum onderscheidt zich door de authenticiteit van het landgoed. Bezoekers waarderen dit met opmerkingen als: “waar vind je nog zo iets puurs”. Deze kernkwaliteit verdient zorgvuldige bewaking en blijft een ijkpunt. Verhildersum is een plek om te onthaasten, te genieten van de omgeving, waar je een boek kunt lezen in het gras, waar je lekkere streekproducten eet en drinkt, liefst uit eigen moestuin en boomgaard. Hiermee willen we ook toeristen uit de steden bewegen om naar het Hogeland te komen en hier te overnachten in een van de mooie B&B's, vogels te kijken in het Lauwersmeergebied, te gaan fietsen, (wad)lopen, te genieten van orgelconcerten, andere musea en attracties te bezoeken.

1.1 Sterk verhaal

In 2023 plukten we de vruchten van de afronding van het project Vooruit naar het Verleden. Met de betere toegankelijkheid op het landgoed en allerlei nieuwe belevingselementen, waaronder de gerealiseerde dierenweide met natuurbeleeftuin voor kinderen, kunnen we nu met recht zeggen dat Verhildersum dé plek is waar bezoekers de cultuurhistorie van de Groninger Waddenkust kunnen beleven. Je stapt hier echt in het leven van de adel, de boer en de arbeider in de 19e eeuw. Onze belevingsgerichte aanpak voor alle doelgroepen stimuleert tevens een langer verblijf in de regio, want rondom het landgoed hebben we een prachtige wandeltocht van 9 km en diverse fietsroutes uitgezet waarmee mensen de tastbare elementen van het ontstaan van het landschap en de nalatenschappen van de vroegere generaties van de adel, de boer en arbeiders verder kunnen ontdekken.

Dit jaar hebben we die verhaallijn doorgetrokken met de opening van het permanente Ede Staal belevingscentrum. Hier ervaar je in Virtual Reality de muziek van Ede Staal, terwijl je geniet van de prachtige landschapselementen, de luchten, de kerken, de borgen en de boerderijen die hij bezingt. Je staat er middenin.

Er zijn spelelementen toegevoegd en mensen kunnen de tekst uit het Gronings leren begrijpen. De muziek van Ede Staal roept als geen ander een gevoel waardering en trots op bij het kijken naar het landschap. Dat versterken we niet alleen in Groningen maar dragen we ook over op (inter)nationale bezoekers.

Beleefelementen 2023

De acties waarmee we een goed verhaal vertellen en bezoekers een bijzondere belevenis bieden met behoud van de authenticiteit van Verhildersum zijn:

- De indeling van het landgoed in 3 hoofdthema's, waardoor mensen worden uitgenodigd het hele landgoed te bezoeken.
- De belevingsroute die de thema's met elkaar verbindt.
- De bijbehorende nieuwe brochure met de routekaart van het landgoed.
- Verhildersum To Go! De app, waarmee bezoekers aan de hand van de bezienswaardigheden op het landgoed zich per thema zich kunnen verdiepen in het verhaal van Verhildersum. De app werkt op het landgoed zelf en overal waar mensen zich bevinden.
- Verhildersum To Go! Hierin voegen we telkens nieuwe verhalen toe:
  - Kunst en cultuur op Verhildersum tijdens het rampjaar 1672 (en Groningens Ontzet) waarin de culturele context van het grootste familieportret van Nederland wordt geschetst dat hangt in de grote zaal..
  - Het verhaal Jonkers en slavernij, dat verteld over de rol van de familie Van Starckenborgh in de West Indische Compagnie.
  - De reis van Cornelis Borgman 1850. Cornelis Borgman nam de Arendploeg mee naar Nederland vanuit New York en zorgde voor een revolutie in de landbouw. Deze ploeg vormde mede de aanzet tot de grote rijkdom van de Groninger boeren.
  - In 2023 zijn we begonnen met uitleg over de landbouwmachines die buiten staan bij de boerderij. We zoeken bij elke machine een historisch filmpje waarin bezoekers de machine in actie zien.
- Borgheren en borgvrouwen gekleed in 19^e-eeuwse kostuums ontvangen op hoogtijdagen de gasten.
- Op de foto met Edzard: kinderen verkleden zich als prinses of ridder en gaan op de foto met Edzard.

1.2 Langer plezier bij Verhildersum en in de omgeving

We stimuleren een langer verblijf op het landgoed en in de omgeving met:

- De in 2022 gerealiseerde dierenweide met natuurspeelplaats voor kinderen.
- Ontdekkingsroute 'De schat van Van Starckenborgh' tussen Verhildersum en Adventurepark Waddenfun.
- De wandeling 'In de voetsporen van Edzard van Starckenborgh', 9 km. door het Waddenland
- De fietsroute: 'Schatkaart van het Waddenland'.
- Het Ede Staal pad met gedichten van Ede, te lezen met uitzicht op de landerijen die ze beschrijven.

In de voorgaande jaarplannen zijn deze nieuwe belevingselementen van Verhildersum uitgebreid toegelicht. Voor wie ze nog niet kent, staan ze op een rij in bijlage 1.

Internationaal georiënteerd

Zowel onze belevingselementen als de informatie op het landgoed zijn vertaald in Engels en Duits, evenals onze website en de borden op het landgoed. De informatie over het interieur van de borg is zelfs in het Frans vertaald.

1.3 Aandacht voor versterken toerisme en economie in de regio

Met het aanbod van wandelingen en fietstochten in de omgeving draagt Verhildersum eraan bij dat mensen langer in het Hogeland verblijven. Wie alles wil beleven wat er bij Verhildersum te doen is heeft niet genoeg aan 1 dag.

We willen met ons aanbod bewust niet alleen bereiken dat mensen langer bij Verhildersum vertoeven en hier meer besteden. Het is extra mooi als mensen blijven overnachten in de regio en ook andere musea bezoeken, van de natuur genieten etc.

Door het initiatief te nemen voor het vormen van het samenwerkingsverband “de Groninger Waddenmusea” en de krachten te bundelen om samen landelijk reclame te kunnen maken willen we een aanzuigende werking realiseren om meer toeristen naar Noord Groningen te trekken.

Trots op Groningen: het oudste cultuurlandschap van Europa.

We zijn met de Groninger Waddenmusea begonnen om de naam bekend te maken. In 2023 zijn we begonnen met verdieping van het verhaal van 3000 jaar leven langs de Groninger Waddenkust.

Groningen is het oudste bewoonde gebied van Nederland, de ontwikkeling liep eeuwenlang ver voor op die in het Westen van het land.

Op de in 2023 vernieuwde website van de Waddenmusea staan nu verhalen zoals: “Wist je dat er in Groningen al complete dorpen, boerderijen, stenen kloosters en fraaie kerken stonden, terwijl Amsterdam niet meer was dan een groepje hutten waar wat palingvissers woonden?”

We merken al dat onze landelijke reclamecampagne de Groningers een gevoel van trots geeft. Met de nieuwe verhalen die we over de Waddenmusea vertellen versterken we die trots en maken we toeristen nieuwsgierig naar ons gebied.

We organiseren vanuit de Waddenmusea nu ook lezingen. Dit jaar is de aftrap gegeven door Mathijs Deen in het Visserijmuseum.

Museum Menkemaborg

27 oktober om 12:57 · 🌐

WADDENLEZING | Op uitnodiging van de Groninger Waddenmusea geeft Mathijs Deen, auteur van het boek "De Wadden", een tweetal lezingen. Op 15 november is hij in het Visserijmuseum in Zoutkamp en op 11 maart 2024 in Openluchtmuseum Het Hoogeland in Warffum.

"De Wadden" (2014) is een veelzijdig overzicht van de geschiedenis van de Waddenzee, de -eilanden en het aangrenzende vasteland. Naast non-fictie schrijft Deen thrillers die zich eveneens afspelen in het Waddengebied.

De lezingen beginnen om 19.30 uur, de entree kost 5 euro inclusief koffie/thee met gebak. Aanmelden voor 15 november kan via boekingen@visserijmuseum.com o.v.v. Lezing Mathijs Deen of 06-39349874.

Foto: Peter Arno Broer

2 Kerntaken onderhoud, beheer en registratie van de collecties

Het behoud en beheer van de borg met het landgoed behoort tot de belangrijkste voorwaarden voor het bestaan van een museum als Verhildersum. We hebben het dan over alle panden, de landerijen met bomensingels en oprijlaan, de tuin met de collectie bronzen beelden en de museale collecties: het borginterieur, de landbouwwerktuigen en aanverwante ambachten, de textiel en kostuumcollectie van de Groninger dracht. Gezien de omvang van het landgoed vergt dit veel aandacht, tijd en geld. Bijna vanzelfsprekend is het een kwestie van woekeren met de mankracht en de middelen.

Het onderhoud van de panden is vastgelegd in een meerjarig onderhoudsplan. We streven naar verduurzaming van het landgoed. De isolatie en aanleg van duurzame verwarming in alle panden vraagt een grote investering. De landerijen en de boomgaard beheren we biologisch. Voor de museale collecties is het beleid en beheer vastgelegd in ons collectieplan. Bij het onderhoud en beheer van de collecties en bij de registratie van de museumstukken zijn gespecialiseerde vrijwilligers betrokken.

Het onderhoud en beheer heeft niet alleen tot doel dit prachtige culturele erfgoed te bewaren voor toekomstige generaties, het is vooral ook bedoeld om het verhaal van Groningen - en specifiek van het leven aan de Groninger Waddenkust in de 19e eeuw¹ - te vertellen aan zoveel mogelijk mensen.

De acties die we uitvoeren voor onderhoud en beheer omvatten drie lijnen:

- 1. Monumenten en andere panden*
- 2. Groenonderhoud*
- 3. Museale collecties*

In 2023 voerden we de volgende werkzaamheden uit:

2.1 Renovatie interieur borg: meerjarenplan

De restauratie van de borg duurt meerdere jaren, mede doordat we tussendoor stoppen om open te gaan voor het publiek. De buitenkant van de borg al gerestaureerd, evenals de brug en de duiventil. In het najaar van 2022 is het werk aan het interieur van de borg begonnen; de restauratie van het behang en het schilderwerk in de eetkamer. In maart 2023 is dat deel van het werk afgerond, zodat de borg op tijd open kon voor het publiek. Direct na de sluiting van het seizoen op 1 november, zijn we begonnen met inpakken van de spullen in alle andere kamers en de keuken in de borg, zodat het schilderwerk binnen - van alle kozijnen en luiken in de buitenmuren - kon beginnen.

In overleg met Rijksdienst Cultureel Erfgoed (RCE) is besloten de kleuren te laten zoals ze zijn. Uit kleurenonderzoek bleek dat in de eetkamer onder de geelwitte laklaag een blauwgrijze verf zat. Het proefvlak dat met deze kleur is opgezet bleek heel mooi. Omdat we echter niet weten in uit welke periode die kleur stamt, is toch besloten de huidige kleurstelling te behouden.

---

¹ Toegevoegde tekst in verband met de ontwikkelingen rondom de Groninger Waddensemusea.

Proefvlak op kozijn en luik eetkamer in de gevonden kleur blauwgrijs.

Dank aan de financiers

Dit werk is allemaal mogelijk dankzij financiering via SIM- en GRRG- subsidie aangevuld met geld van de Clevering Meijer Stichting waarmee de eigen bijdrage kan worden gedekt. Wij zijn alle subsidie verstrekkers dankbaar voor deze steun, en zeker de Clevering Meijer Stichting die ons ieder jaar weer steunt.

2.1.1 De kas: aanpak verschuift naar 2024

Niemand zag er nog heil in de huidige kas te restaureren, we wilden zoeken naar een onderhoudsarm alternatief. Bij nader inzien wil de penningmeester Hans de Vries toch tot restauratie overgaan. Begin 2024 pakt hij dit op samen met enkele vrijwilligers.

Kas in deplorabele toestand

2.1.2 Afgebrande schuilhut herbouwd

Eind 2022 is de net geschilderde schuilhut bij de boomgaard bijna tot de grond toe afgebrand doordat kwajongens er een vuurwerkbom afstaken. Op 26 november 2023 is de nieuwe hut opgeleverd. De daders hebben een HALT traject doorlopen en alle drie en rondleiding van de directeur gekregen die heeft verteld over de geschiedenis van de borg en wat er door de eeuwen heen voor nodig is geweest om dit erfgoed te behouden.

Nieuwe schuilhut geplaatst, eind november 2023

2.1.3 Onderhoud Boerderij en Arbeidershuisje

Museumboerderij Welgelegen waar het verhaal van de boer wordt verteld en het Arbeidershuisje waar het leven van de landarbeider centraal staat, hebben allebei aan de buitenkant een opknappbeurt gekregen. Voor de financiering hiervan gebruiken we de €10.000,- die we voor beide panden ontvingen uit de NPG-subsidie.

Op de zolder van het arbeidershuisje is bovendien de houtworm bestreden. Het interieur van het arbeidershuisje verdient nog wel aandacht. Het huisje staat het hele seizoen leterlijk open voor publiek, maar het wordt niet verwarmd en is erg vochtig.

Voorhuis boerderij ook opgeknapt

Het woonhuis van de boerderij is ook helemaal onderhanden genomen. Leidingen en vloeren bleken er slecht aan toe. Het huis is sinds 2 jaar weer bewoond en met de investeringen die nu gedaan zijn is het huis weer echt leefbaar.

2.1.4 Inkomsten uit panden moeten het onderhoud ervan mogelijk maken

Hoe realiseren we het uitgangspunt dat ieder pand genoeg oplevert om kosten van onderhoud te dekken?

- Het voorhuis van de Museumboerderij is tijdelijk verhuurd sinds 2021. De huidige huurder die in 2022 kwam, voerde al onderhoudswerkzaamheden uit op het landgoed. Door zijn inzet is al een flinke sprong gemaakt met het onderhoud van de niet monumentale panden. De theekoepel, de duivenslagpoot, het toegangshek van de oprijlaan en de hekken op de dam voor de borg zien er daardoor weer prachtig uit. En dit jaar is de boerderij dus flink aangepakt. Eind 2023 is deze huurder voor 1 dag per week in dienst gekomen bij Verhildersum als hoofd technische dienst. Daarmee wordt de bewoning van het huis in de boerderij feitelijk permanent. Het is prettig dat er altijd toezicht is op het landgoed en logisch dat de technisch beheerder op het landgoed woont. Net als vroeger. Bewoning van het huis is dus gekoppeld aan het leveren van diensten aan het landgoed.
- Plan voor B&B.
Bij de verbouwing van het woonhuis is er rekening mee gehouden dat i de toekomst 1 van de voorkamers wordt omgebouwd naar een B&B. Daarmee maken we een begin met verblijfsaccommodatie op het landgoed.
- In 2023 hebben we er toch voor gekozen om te stoppen met het in eigen beheer exploiteren van Ons Schathoes. Het bleek te moeilijk om een team op te bouwen, terwijl er in de winter te weinig werk is. Wanneer 2 partners zelf in de zaak kunnen werken is er veel gemakkelijker een goed inkomen te verdienen. Op die basis hebben we nu een goede samenwerking met Stefan en Simone Kollummer van Herberg Molenrij. Verhildersum heeft hiermee een vast rendement uit het Schathoes en loopt minder risico. Essentieel is dat de Schathoes wel meewerkt aan de evenementen op het landgoed. De uitbater maakt daarom ook deel uit van het stafoverleg. Die samenwerking verloopt tot nu toe heel prettig.

2.1.5 Subsidiekans duurzame verwarming en energie in het oog houden

In 2021 zijn we al gestart met het in kaart brengen van de globale investeringen die nodig zijn om het landgoed te verduurzamen. Wij hebben daarbij samenwerking gezocht met de Menkemaborg en Openluchtmuseum Het Hoogeland, zodat een duidelijk beeld ontstaat van de noodzakelijke investeringen om de drie grote musea in de gemeente Het Hogeland toekomstbestendig te maken en het achterstallig onderhoud weg te werken. In 2022 hebben we met hulp van een kwartiermaker, gefinancierd door de gemeente, de gezamenlijke behoefte in kaart gebracht.

Hoge energieprij's dwingt tot verduurzamen

Voor Verhildersum wilden we in 2023 de plannen verder uitwerken zodat we subsidie kunnen zoeken voor duurzame verwarming van de panden en mogelijk het zelf opwekken van energie. Maar dat kost geld. Voor de borg hebben we hiermee een start gemaakt en opdracht gegeven aan Anne Wieringa. De andere panden moesten aanvankelijk wachten.

Na de zomer van 2023 diende zich hulp aan vanuit de provincie: de verduurzamingscoach. Het lijkt er nu op dat dankzij deze hulp de plannen van aanpak voor de boerderij, koetshuis en het Schathoes alsnog uitgewerkt kunnen worden zodat er onderbouwde plannen zijn waarmee subsidie gezocht kan worden.

We hebben onze prioriteiten voor de verduurzaming helder. In principe ligt de focus op de gebouwen met de hoogste energiekosten (Borg en Schathoes); daarna volgt het Koetshuis en tenslotte de boerderij. Verder zal primair gekeken worden naar de kosten efficiëntie van de verduurzaming, eventueel rekening houdende met subsidies.

Ook is er een brede visie op verduurzaming vastgesteld, die als basis dient voor ons toekomstige besluitvorming.

2.2 Groenonderhoud

Het groenonderhoud bij Verhildersum is onderverdeeld in 2 onderdelen:

- de binnentuin;
- het buitengebied.

2.2.1 Onderhoud binnentuin

Dankzij toegekende SIM-Groen subsidie is het reguliere onderhoud van de binnentuin voor de komende jaren geborgd. Sinds 2022 voert de firma Overdevest uit Leens het onderhoud uit. Ook in de tuin is het noodzakelijk om het groen te herstellen. In de afgelopen decennia zijn bomen omgewaaid die qua kleur beeldbepalend zijn en de symmetrie in de tuin is ook door hun verdwijning aangetast. De kruidentuin is grotendeels verloren gegaan, de buxushagen eromheen zijn dood, de paden vervaagd.

Alomvattend plan Herstel historisch groen en vergroting biodiversiteit

Eind 2022 is een plan gemaakt voor herstel van de kruidentuin, het aanbrengen van randen van cortenstaal die de verdwenen buxushagen vervangen, het herplanten van verdwenen bomen en vaste planten in de borgtuin en bij de boerderij. Voor de kosten van dit deel is financiering gevonden van het Dinamo Fonds en van de Clevering Meijer Stichting.

Ook is in kaart gebracht wat er moet gebeuren om de eeuwenoude bomen aan de oprijlaan nog een tijd te kunnen behouden en hoe de singels kunnen worden hersteld. De uitvoering van het complete plan kon pas beginnen als de financiering rond was. In september 2023 is dat gelukt. De gemeente Het Hogeland draagt flink bij - de borg met tuin en oprijlaan en een deel van de landerijen hebben wij in erfpacht van de gemeente - en in september werd bekend dat de GRRG-Groen subsidie nu toch is toegekend.

In het voorjaar van 2024 kunnen we de kruidentuin gaan herstellen, dat heeft in de winter geen zin en bovendien heeft het aanpakken van gevaarlijke bomen nu de hoogste prioriteit.

[Het complete plan Herstel Historisch groen is te lezen op onze website](#) (pdf):

Groot onderhoud buitengebied is gestart

Nadat het vleermuisonderzoek was afgerond konden we in november wel starten met het onderhoud van de bomen aan de oprijlaan. In 2021 en 2022 zijn in totaal 6 bomen aan de oprijlaan gesneuveld tijdens stormen en in 2023 zijn er nog meer bomen omgewaaid op het landgoed. De situatie was echt gevaarlijk, dus de opluchting is groot nu we eindelijk het achterstallig onderhoud kunnen aanpakken. Na de oprijlaan kwamen de singels aan de beurt. Het werk loopt door in 2024.

Meerjaren onderhoudsplan groen: steun blijft nodig

Onderzoek van onder meer Landschapsbeheer Groningen heeft uitgewezen dat ons onderhoudsbudget voor het groen structureel omhoog moet.

Het huidige budget is €60.000,- en in werkelijkheid is eerder het dubbele nodig.

De gemeente helpt nu mee om het achterstallig onderhoud aan te pakken, maar daarna moeten we het wel zelf op orde houden. Toenmalig hoofd Groenvoorziening Henk van Dijk en de directeur van Ability / Vakland Ernst Ottens hebben meegedacht over de aanpak van het achterstallig groenonderhoud. Wellicht is er in de toekomst voor het reguliere onderhoud samenwerking mogelijk met het Vaklandproject. Mensen in opleiding kunnen op Verhildersum immers veel ervaring opdoen.

Rol voor Werk op Maat

Werk op Maat is al jaren actief bij Verhildersum. Eerst als pilot, nu structureel. Echter sinds 2022 betalen we voor de diensten. Vooral groenonderhoud en hand- en spandiensten. De instroom van nieuwe mensen is echter opgedroogd sinds Corona. Er zijn dus niet altijd genoeg mensen om de afgesproken taken uit te voeren. De verwachting is dat dit in de toekomst wel weer goed komt.

2.3 Collectieregistratie en digitale ontsluiting

In 2022 en 2023 is dankzij een voucher van de Provincie Groningen in het kader van het Meerjarenprogramma Innovatie Musea, een specialist ingehuurd om de kwaliteit van de registratie te controleren en te verbeteren.

In 2023 heeft een update plaatsgevonden van Axiell, waarna het op maat gemaakte invoerscherm voor Axiell is verdwenen. Dat invoerscherm werd door enkele musea waaronder Verhildersum gebruikt. De gebruikers moeten er nog aan wennen, Bibi Bodegom blijft als expert verbonden aan Verhildersum.

Borgcollectie op zolder nog ingepakt.

Op de zolder van de borg zijn veel stukken uit het depot ingepakt in verhuisdozen. Er staan betere kasten klaar om de collectie in te bewaren. Maar we weten niet of die op de huidige plek kunnen blijven staan als er verwarming wordt aangelegd in de borg. In afwachting van concretere plannen daarvoor pakken we de verhuisdozen niet uit. Dat voorkomt dubbel werk.

Workshops fotografie van de collectie succesvol

In 2023 heeft de lang verwachte training plaatsgevonden van de nieuwe vrijwilligers van de werkgroep collectiefotografie. Onze fotograaf en projectleider exposities Caroline Penris deed ook mee. Zij blijft de fotografen begeleiden.

De vaste fotograaf van het Groninger Museum - Hans Wijninga - gaf onze nieuwe vrijwilligers les. Ook heeft hij alle moeilijk te fotograferen objecten, zoals de schilderijen in de borg, allemaal gefotografeerd. Dit initiatief maakt deel uit van het digitaliseringstraject voor collecties dat Erfgoedpartners heeft uitgezet met steun van de provincie in het kader van het project Innovatie musea.

Uiteindelijk is het de bedoeling dat we als musea onze geregistreerde stukken kunnen delen met elkaar, dus dat we toegang krijgen tot elkaars databases van de collecties zodat we ook kennis gemakkelijker kunnen uitwisselen.

Dit is een doorlopend project, de registratie en fotografie is feitelijk nooit klaar en we hebben eert nog een inhaalslag te maken.

3 Exposities en activiteiten die herhaalbezoek stimuleren

Met jaarlijks wisselende tentoonstellingen in onze expositieruimtes in het Koetshuis en in de nieuwe schuur van de boerderij interesseren we bezoekers - van 4 tot 100 jaar, van elk ontwikkelingsniveau uit binnen en buitenland - ook voor herhaald bezoek. We tonen telkens andere stukken uit de textiel- en landbouwcollectie en vertellen verhalen vanuit het perspectief van de vroegere bewoners van het landgoed. We zoeken ook naar andere publiekstrekkingen zoals de expositie in 2018 met Ploeg kunstwerken uit particulier bezit en de topexpositie in 2000 over Ede Staal.

Bij Museum Borg Verhildersum kunnen bezoekers niet alleen de geschiedenis van Groningen beleven en ervaren hoe het was om te leven in een gezin van adel, boerenstand of landarbeider. We kijken ook naar de toekomst en naar nieuwe doelgroepen. Onze bijzondere kostuumcollectie kan een inspiratiebron zijn voor modeontwerpers en verdient dus promotie via de opleidingen. En de innovatieve kracht die blijkt uit het agrarische verleden van Groningen is er nog steeds: we tonen ook innovatieve nieuwe ontwikkelingen voor duurzame landbouw en bieden jonge boeren een podium om dat te laten zien.

3.1 Exposities 2023

Verhildersum heeft 3 locaties voor exposities:

- Het koetshuis
- De borg
- De grote expositiehal in de boerderij, met de tijdlijn van de borg, 3 kabinet-exposities, de jaarlijks wisselende textielexpositie, de 3 vakken voor oude ambachten die eens per 2 jaar wisselen en de centrale cirkel voor grotere wisselexposities.
- De oude schuur waar de 19^e-eeuwse oogt getoond wordt
- Het arbeidershuisje waar het leven van de landarbeider centraal staat

In de borg, de oude schuur en het arbeidershuisje vonden dit jaar relatief kleine aanpassingen plaats aan de inrichting. De borg en het arbeidershuisje hebben in 2022 een grondige aanpak ondergaan waarbij vooral de details het verschil maken. Het lijkt nu echt alsof er nog mensen wonen die net even niet thuis zijn. Dat zie je aan een breiwerkje, een opengeslagen boek, een omslagdoek die over een stoel hangt etc. Ook de zolder en de kelder van de borg hebben deze aandacht gekregen. Bezoekers zijn enthousiast over het resultaat.

De jaarlijkse schoonmaak - alle textiel eruit, wassen wat kan en in de diepvries leggen om motten te doden - en herinrichting van de borg en het arbeidershuisje vergden alsnog veel werk. In de borg zelfs extra werk, omdat de eetkamer compleet ontruimd was vanwege de restauratie van het behang. Toch is het gelukt – dankzij de enorme inzet van de vrijwilligers - de borg met Pasen al open te hebben.

Al jaren hebben we het erover: de kleine staf kan de vele wisselexposities in de grote schuur van de boerderij en in het Koetshuis niet aan. Daarom streefden we naar een meer vaste inrichting van de grote schuur van de boerderij. Dat is gelukt!

3.1.1 Permanent Ede Staal Belevingspunt in de grote schuur geopend

In 2023 is dankzij subsidie van Gemeente, Provincie en het Scholtenfonds een permanente 'expositie' ingericht: Ede Staal: mijn Groningen – mien Grunnen.

In 2023 zijn we gestart met 3 liedjes die centraal staan in de VR-bril, het taalspel en in de 360 graden vluchten:

- 't Hogelaand
- Nijstoatenziel
- Mien toentje.

De foto's in de ruimte en de teksten zijn ook hierop afgestemd. In 2024 komen daar nog 2 liedjes bij.

Een VR-beleving van Groningen met Ede's muziek, landschap en taal.

Met de VR-bril op beleefden bezoekers Groningen met de muziek van Ede Staal in hun oren, terwijl zij in het landschap zijn dat Ede bezingt. Dat is een bijzondere ervaring.

Zie de lucht boven 'Oethoezen'*, de weg naar 'Klooster' en het torentje van 'Spiek'.

Met deze beleving ervaren bezoekers de liederen van Ede Staal als nooit tevoren en voelen de impact van de schoonheid van het landschap. Men ervaart het gevoel dat spreekt uit zijn teksten: de kern van Groningen wordt aangeraakt. Het Groningen waar de Groningers trots op zijn, en te bescheiden om erover te 'snakken', dus op te scheppen.

De VR-beleving bestaat uit een spel, waarbij mensen de coupletten van het lied moeten verzamelen in de omgeving waarover het lied gaat, alvorens het hele lied klinkt.

Het Ede Staal belevingscentrum in de boerderij

In de cirkel de VR brillen

360 graden vlucht boven Groningen

Omdat niet iedereen het VR spel wil spelen – sommige bezoekers willen direct de liedjes horen en het landschap zien – zijn er ook 3 vliegtuigstoelen met daarbij een kleine VR-bril en koptelefoon. Hierin spelen de liedjes continu en vliegen mensen intussen over Groningen: zoals Het Hogeland en Nieuwstatenzijl. Dit bleek een waardevolle aanvulling.

360 graden vlucht boven Groningen met muziek van Ede Staal

Ede's Taal

We besteden ook aandacht aan de Groninger taal met het spel 'Ede's Taal'. Mensen kunnen hiermee punten scoren, kijken hoe ze in de race zitten en worden er erg fanatiek van. Er ontstaan ook regelmatig gesprekken tussen Groningers en bezoekers uit de rest van het land, waarbij de Groningers maar al te bereid blijken om wat uitleg te geven over de taal.

Digitaal fotoboek: Wie was Ede Staal?

Voor wie wil weten wie Ede Staal was is er een interactieve fotowand ingericht met beelden uit zijn leven. Ook foto's en materialen uit het familiearchief die niet eerder zijn vertoond. En... zijn piano staat hier.

De piano van Ede Staal

Ook een belangrijk plek is er voor de piano van Ede Staal. Die staat in de kabinet, dat gedraaid kan worden als we een 'huiskamerconcert' organiseren rondom de piano.

Tik Tok Tammo bij de piano van Ede Staal in de expositieruimte, tv opname voor omroep Max.

Uitgave boek: Din blift allain d'herinnering

Bij de opening van het Ede Staal belevingscentrum werd ook het bijbehorende boek gelanceerd, geschreven door Jasper Staal, de jongste zoon van Ede.

Het boek is een groot succes. De eerste druk was als snel uitverkocht, dus er is een herdruk gedaan. De uitgave is mogelijk gemaakt door een particulier donatie.

Boek over Ede Staal: groot succes

3.1.2 Expositie Groninger mode en dracht:

Ieder jaar tonen we een ander deel uit onze textielcollectie in de boerderij waar we voor dames en heren prachtige collectiestukken hebben, compleet met oorijzers, sieraden en accessoires.

Gedragen in lagen

In 2023 toonden we de onderkleding van Groninger mode en dracht, waarbij kenmerkend is dat er vooral bij de dames vele lagen onderkleding werden gedragen. Brede heupen waren mooi, dus al die lagen waren niet alleen warm ze droegen ook bij aan het gewenste silhouet. De onderkleding was vaak zo mooi dat het jammer was dat het onder de kleding werd verstopt. Vandaar dat we nu eens alleen die mooie onderkleding toonden die anders niet zichtbaar is

Altijd weer blijft het interessant te zien hoe de klederdracht in Groningen zich vormde naar de mode. De ontwikkelingen in de Parijse mode werd hier op de voet gevolgd. De rijke boeren waren dus zeer modebewust. Dit in tegenstelling tot klederdracht elders in het land die er eeuwenlang hetzelfde uitziet. Groningers waren meer vrijgevochten en hielden zich minder aan strakke regels. Dat zegt iets over de Groninger aard en cultuur.

Blijvende online tentoonstelling

Ook de expositie van dit jaar komt weer online beschikbaar als 360 graden presentatie waarop je kunt inzoomen tot op de details.

Foto uit expositie 'Gedragen in lagen' 2023

Ondergoed ene tipdoeken kregen aandacht in 2023

3.1.3 Expositie oude ambachten en landbouwwerktuigen

Ook tonen we in de boerderij ieder jaar verschillende ambachten. Er zijn 3 ruimtes waar we werkplaatsen met gereedschappen laten zien, die wisselen eens in de zoveel tijd. Afgelopen jaar hebben we gereedschappen voor de landaanwinning tentoongesteld, samen met een nieuwe expositie over de bakkerij.

Expositie materialen 19^e -eeuwse bakkerij

3.1.4 Kabinet-exposities

Dit jaar zijn twee grote expositiekasten op wielen - de kabinetten - ingericht met verhalen over Groninger boeren in de 19e eeuw. Ze zijn omgedraaid zodat de afdeling met historische verhalen duidelijk gescheiden is van de ruimte waarin Ede Staal centraal staat. Eén kabinet bevat de piano van Ede Staal en dat blijft de komende jaren zo. De zaal is nu zo ingericht dat 2 kabinetten beschikbaar zijn voor de historie van de landbouw of voor de textiel.

Het Borgman Kabinet

Het Borgman Kabinet geeft diepgang aan ons verhaal van de Arendploeg, een van onze centrale collectiestukken. Cornelis Borgman, die woonde in boerderij Welgelegen, nam de ploeg in 1850 mee van zijn reis naar Amerika. De ploeg zorgde voor een enorme innovatie in de landbouw, waardoor de opbrengst van het land omhoog ging terwijl er minder inspanning nodig was voor het ploegen. Intussen was er oorlog in de Krim en de graanprijzen waren hoog. Vandaar die schitterende boerderijen: Groningen werd een graanrepubliek. Intussen nam de rijkdom van de adel af....

De reis van Borgman is gereconstrueerd aan de hand van zijn reisverslag. In Verhildersum To Go! is dat helemaal te volgen en de tastbare herinneringen zijn te zien in het kabinet, samen met de portretten van familieleden die we als schenking ontvingen.

Het kabinet over de reis van Borgman in de grote schuur van de boerderij blijft

Uit zeeklei gebakken; de familie Mansholt

Het tweede historische kabinet was gevuld met het verhaal over de familie Mansholt. Eigenlijk is dat zo'n prachtig verhaal dat het ook tot de vaste inrichting zou kunnen horen. Immers, het leven van de boeren is een element in onze basis. De bruikleengever denkt hierover mee en er zijn ideeën voor een kleine aanpassing.

Het Mansholt kabinet

3.1.5 Trudi Skála in het Koetshuis

In het Koetshuis van Verhildersum was bij de opening van het seizoen nog de expositie van het werk van Trudi Skála te zien. Geprononceerd, omdat hij zo mooi is en gewaardeerd door de bezoekers die reageren met opmerkingen als: "ongelooflijk mooi", "verbazingwekkend", "hoe is het mogelijk...".

De getoonde collectie is bijna in zijn geheel een schenking aan Verhildersum. Haar werken passen goed bij de textielcollectie en bij de inspanningen om de Groninger Waddenkust te promoten. Trudi schilderde vooral de Groninger Waddenkust namelijk met de naaimachine, veelal in zig-zag- steek. Zij hield van het noordelijke landschap.

Bijzondere uitgave bij de expositie

We maakten overigens ook een boekje bij de expositie, gemaakt met materialen uit het persoonlijke archief van Trudi Skála dat we ook ontvingen en bewaren. Dit vergaten we te melden in het vorige jaarverslag.

Omslag van het boekje over Trud Skála, uitgave bij de expositie

Meters groot macramé werk van sisal, na de expositie ook ontvangen als langdurige bruikleen

3.1.6 Bach, Kort en De Wit, leermeesters van De Ploeg

Samen met de Stichting Kunstbehoud Groningen maakten we in het Koetshuis een prachtige expositie met werken van drie docenten die tijdens het begin van de 19e eeuw les gaven bij Academie Minerva. Zij waren de leermeesters van de kunstenaars die later deel uitmaakten van Kunstkring De Ploeg.

De docenten van wie we werken toonden zijn Cornelis Pieter de Wit (1882 - 1975), Arnold Willem Kort (1881 – 1972) en Franciscus Hermanus Bach (1865-1956).

Uit de collectie van Kunstbehoud Groningen is een mooie selectie gemaakt, aangevuld met bruiklenen van het Groninger Museum en van de Johan Dijkstra Stichting.

Opening van de expositie Leermeesters

Bij de expositie verscheen ook een mooi informatieblad, dat zoveel aftrek vond dat we een extra oplage hebben laten drukken. Bijzonder was dan ook het verhaal achter de expositie. Er was heel goed te zien wat de invloed van de docenten was op het latere werk van de leerlingen. Ook werd duidelijk gemaakt dat zij veel toegepaste kunst maakten, waaronder ontwerpen voor stoffen en decoraties voor de inrichting van panden.

Omslag vouwblad, uitgave bij de expositie

3.2 Extra activiteiten 2023

Historisch oogstfestival

In 2023 vond voor het eerst sinds 2019 het Historisch oogstfestival plaats. De vroegere Historische dagen zijn aangevuld met muziek en theater. Helaas regende het bijna de hele zaterdag, dat kostte wat bezoekers. Ondanks dat was het festival een succes waarvan 2500 bezoekers genoten van het werk van zo'n 150 vrijwilligers die perfect onderling samenwerkten. Er werd nog lang nagenoten.

De Historische dagen zijn omgevormd tot een Historisch Festival

Paaseieren zoeken

Het seizoen begon met het jaarlijkse Paaseieren zoeken. Wat een feest is dat toch. Er kwamen wel 500 bezoekers waaronder talrijke kinderen natuurlijk.

Paashaas in actie 2023

Pronkjewailpad

Het Pronkjewailpad heeft dit jaar een nieuwe borgenroute. Veel wandelaars kwamen ook bij Verhildersum een stempel halen en keken als het even kon in het museum.

Pinksteren- Dag van het Kasteel

Met Pinksteren was het ook de dag van het kasteel. Voor onze dames van het kostuumatelier reden genoeg om de nieuwe kostuums die zij maakten te showen voor het publiek. Het waren net filmsterren, veel mensen wilden met deze dames op de foto. Deze dag trok ruim 200 bezoekers.

Open tuinen weekeinden

Verhildersum doet mee met landelijke open tuinen activiteiten. Er zijn altijd veel wandelaars, maar deze dagen is het drukker in de tuin.

Maandelijks Streekmarkt

Elke 3^e zaterdag van de maand in het seizoen van april t/m oktober is er Streekmarkt op het voorterrein van de borg. Hier zijn niet alleen etenswaren te koop, ook ambachtelijk geweven sjaals, producten gemaakt van lamswol: alles zelf gemaakt en uit de regio. Met Kerst maken we hiervan een Kerstmarkt, compleet met schapen en een kerstman.

Streekmarkt

Deelname aan Circus Vakland

In het weekend van 30 juni tot 2 juli streek Circus Vakland neer in Leens. Een bijzonder circus voor geluk en welzijn, op het plein rondom de muziekkoepeel. Ondernemers uit Leens waren hier vertegenwoordigd om dorpsbewoners te inspireren met kansen om zich bij hen in het bedrijf te ontwikkelen. Verhildersum was ook present op zaterdagmiddag 1 juli. Immers: er zijn allerlei fantastische vrijwilligersfuncties bij Verhildersum waar mensen blij van worden. Bovendien zijn we lid van de Ondernemersvereniging Hogeland West, want we staan graag als museum middenin de samenleving.

Ede Staal festival

Op zaterdag 16 september vond voor de derde keer het Ede Staal Muziekfestival plaats in Leens. Een dag die in het teken staat van de muziek van de Groningse volkszanger. Bij Verhildersum vond een concert plaats van Christelijke muziekvereniging Wilhelmina en het Vrouwenchantykoor De Waddenwichter trad op; tijdens de Streekmarkt. De sfeer was fantastisch en mensen genoten volop van de prachtige muziek. De oprijlaan stond vol met fietsen, zoveel mensen waren er. Hulde aan de organisatie voor de mooie programmering.

Waddenwichter en Muziekvereniging Wilhelmina

Boottocht vanuit Zoutkamp

Ook dit jaar voer de sloep vanuit het Visserijmuseum in Zoutkamp naar de aanlegsteiger bij ons Arbeidershuisje. Ondanks het werk aan het gemaal in Zoutkamp kon de tocht doorgaan. Gelukkig, want het was vaak 'volle bak'.

Zaaien, oogsten, ploegen voor publiek

De historische landbouwmethodes trekken nog altijd publiek. Ze zijn dan ook bijzonder om te zien. Ook bijzonder is dat jonge mensen nog steeds interesse hebben in de oude technieken. Zo deed aan het ploegen met paarden en oude tractoren op 7 oktober ook een jongeman mee met zijn paard. Het vergt best veel oefenen, wil een paard goed voor de ploeg kunnen lopen, zo hoorden we. Ook voor het paard is het best zwaar werk. Zonder meer was het hard werken voor man en paard vroeger. Als je dit ziet merk je ook hoe gemakkelijk we nu werken met die enorme machines. Wat een verschil!

Man en paard aan het ploegen op 7 oktober.

Lezing Leermeesters van de Ploeg: afgelast door Corona

Op 15 oktober zou Prof. Henk Th. van Veen, hoogleraar kunstgeschiedenis aan de Rijksuniversiteit Groningen, een lezing geven over de Leermeesters van de Ploeg. Wie had er gedacht dat Corona nu nog roet in het eten kon strooien? Wel, dus de lezing ging niet door want de spreker werd ziek en moest wel thuisblijven. Er waren 45 aanmeldingen. Inhalen ging helaas niet meer, zo laat in het seizoen.

Optreden Josien Bakker met liedjes van Ede Staal

Op zondagmiddag 22 oktober zong de 19-jarige Josien Bakker in het decor van de expositie Ede Staal - Mien Grunnen, de sterren van de hemel met zelf in het Gronings geschreven liedjes en nummers van Ede Staal voor wel 100 bezoekers. Zij kochten een entreekaart voor het museum en kregen het concert cadeau. Dit blijkt een goede manier om bezoekers te trekken, zeker voor herhaling vatbaar. Die bijna laatste dag van het seizoen telden we totaal zo'n 200 bezoekers, dat is ongekend veel.

Bezoekers genieten van de Groningstalige liedjes van Josien Bakker

Oktobermaand kindermaand

Bij Verhildersum kragen kinderen dit keer geen theatervoorstelling voorgeschoteld; ze gingen actief aan de slag. En wel met een speurtocht tijdens een wandeling van ruim 6 kilometer, op zoek naar 'De schat van Van Starkenborgh'.

Een complete schoolklas deed mee met 24 kinderen, ook enkele gezinnen deden de speurtocht. Harstikke leuk. En wie de code van de schakist wist te kraken vond daarin gouden eetbare knaken.

Wandelen en schat zoeken tijdens oktobermaand kindermaand

Nog meer wandelen: in de voetsporen van...

Wandelen is zeker populair. Er zijn heel wat mensen die de wandeltochten 'In de voetsporen van Edzard', en in de voetsporen van Ede Staal lopen. Soms zelfs 2 keer: om het verhaal van Ede of Edzard niet te missen. De wandelaars vinden dit mooi. Dat weten we omdat sommige wandelaars hun ervaring met ons delen. Er wordt zelfs nog flink gewandeld in de winter, als het museum gesloten is. Soms krijgen we ook foto's :

Winterwonderwandeling in de voetsporen van Edzard

Met deze wandelingen dragen we bij aan de bewustwording van de rijke historie die de Waddenkust kenmerkt. We wijzen ook op de zichtbare kenmerken van de invloed van de zee in het landschap en van het verleden van bijvoorbeeld de verdwenen Starkenborgh.

Fietsen met de: 'Schatkaart van het Waddenland'

Schatten zijn er genoeg aan de Groninger Waddenkust. Die moeten door zoveel mogelijk mensen ontdekt worden, vinden we bij Verhildersum.

Daarom hebben we naast wandeltochten ook fietsroutes voor de bezoekers van deze regio. Op onze website is de pagina die verwijst naar deze routes een van de toppers in het aantal bezoekers.

FIETSRUTE 1 - VERHILDERSUM
Vette klei maakt rijke boeren (46 KM)
🚲

FIETSRUTE 2 - VERHILDERSUM
Cultuur en natuur hand in hand (40 km)
🚲

FIETSRUTE 3 - VERHILDERSUM
Werken en bidden op de wierden (38 km)
🚲

FIETSRUTE 4 - WARFFUM
Middeleeuwen, mooie dorpen en mooiste dorp (29 km)
🚲

FIETSRUTE 5 - WARFFUM
Zeehaven, werelderfgoed en archeologie (26 km)
🚲

FIETSRUTE 6 - WARFFUM
Handel, scheepvaart en mystiek (31 km)
🚲

Prachtige Thema routes
Met dank aan het Waddenfonds
Provincie Groningen e.a. .

Promotiedagen Noordelijk bedrijfsleven

Het museum is dan wel gesloten, toch deden we voor de tweede keer mee aan de Promotiedagen in Martiniplaza, op 7 en 8 november op het plein van gemeente het Hogeland. We zijn lid van de Ondernemersvereniging Hogeland West die voor de organisatie van het plein zorgt. We doen mee, omdat we het belangrijk vinden nauwe contacten te onderhouden met de ondernemers in de regio en elkaar te versterken waar dat kan. Bovendien is Verhildersum een belangrijke pijler voor de toeristische economie in de gemeente; dus horen we ons hier ook te presenteren als zodanig. Deze keer hadden we bovendien een stand met de Waddenmusea. Alle leden van het college van B&W zijn op dinsdag aanwezig, zodat we hier alle tijd hebben om informeel bij te praten. Dit is voor ons bijzonder waardevol.

Kim bij ons stand tijdens de Promotiedagen

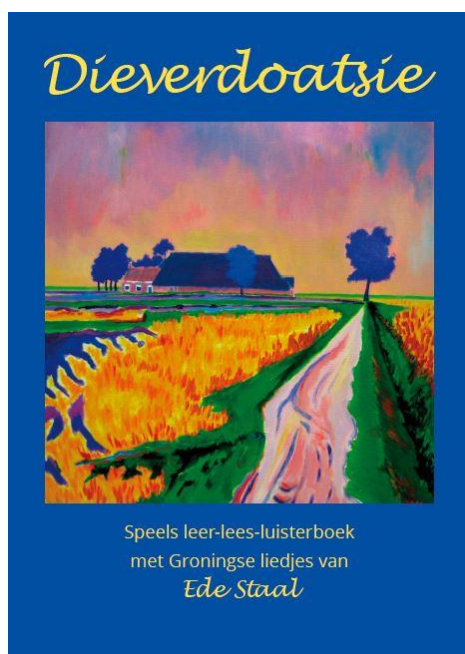
4 Jongeren en cultuureducatie

Om ook jongeren te boeien willen we meer doen met interactieve middelen, zoals simulators van moderne landbouwwerktuigen en laten zien en ervaren hoe bijvoorbeeld drones worden ingezet in de landbouw. Millennials met jonge kinderen genieten als de kinderen zich vermaken. We bieden al een digitaal ondersteunde ontdekkingstocht door de borg en over het landgoed voor kinderen in de leeftijd van 6 tot 12 jaar. En we hebben samen met Waddenfun een wandeltocht over de landerijen en langs wierden ontwikkeld die geschikt is voor alle leeftijden, zakelijke groepen en families. De dierenweide met natuurbelevingsgebied is voor mensen met kinderen een laagdrempelige opstap naar het museumlandgoed. We promoten ons aanbod voor cultuureducatie sterker onder basisscholen, door samen te werken met organisaties zoals Erfgoedpartners en K&C en we zetten onze samenwerking met middelbaar en hoger onderwijs voort.

Acties 2023

In 2023 is er door de nieuwe inrichting van onze organisatie ruimte gemaakt om expertise van een specialist cultuureducatie in te huren. We willen nadrukkelijk meer scholen naar Verhildersum trekken en hebben hulp ingeroepen bij het ontwikkelen van nieuw aanbod. Daarnaast hebben we ook zelf de handen uit de mouwen gestoken en veel bereikt om cultuureducatie bij Verhildersum te stimuleren.

Bijzonder is hierbij dat de inrichting van het Ed Staal Belevingscentrum meteen een nieuw aanknopingspunt bleek te zijn. Fré Schreiber – voormalig schoolhoofd en Groninger taal deskundige – nam contact met ons op om te vragen of hij een (les)boek voor kinderen mocht maken bij de tentoonstelling. Dat is natuurlijk bijzonder welkom en meteen gerealiseerd. Het boekje is voor thuis en voor op school, verwijst met QR codes rechtstreeks naar liedjes van Ede Staal op Spotify, bevat daarbij leuke opdrachten rond de Groninger taal en de boodschap van de liedteksten. De prijs is laag - €3,- en vanaf 10 exemplaren €2,- per stuk – zodat er al tientallen zijn verkocht.

Speciaal bij het Ede Staal belevingscentrum gemaakt boek voor kinderen.

Project: vernieuwen van de platenkoffer van Ede

Via de educatiespecialist bij Erfgoedpartners - Kim van Steenwijk - is contact gelegd met Merel Thomése, ontwikkelaar van cultuureducatie. Zij maakte eerder een lespakket 'De platenkoffer van Ede Staal'. We hebben een projectplan geschreven om dat lespakket aan te passen zodat het aansluit bij een bezoek aan het Ede Staal belevingscentrum. De aanvraag voor CMK subsidie is verzonden. We werken hierin samen met Openbare school Kromme Akkers in Garnwerd en met SWS De Leensteril in Leens.

Meer scholen op bezoek in 2023

Intussen hebben we ook de bestaande lesmaterialen voor basisscholen geactualiseerd zodat ze weer bruikbaar zijn. Dat was noodzakelijk omdat we mede door de promotieactie van Erfgoedpartners meer aanvragen van scholen kregen voor een bezoek. Ook van de groepen 5 t/m 8 terwijl ons bestaande aanbod met Marie, gericht is op groepen 3-5. Leuk is dat er ook weer twee groepen kinderen van groep 1 op bezoek zijn geweest. Zij krijgen een rondleiding op maat. Alle kinderen worden ontvangen door dames gekleed in 19^e eeuw kostuum. Dat geeft direct al aanleiding tot een gesprek.

In gesprek met cultuurcoördinatoren

In april vond bij ons overleg plaats met twee groepen van telkens 15 cultuurcoördinatoren uit de gemeente Het Hogeland, onder leiding van Marieke van Ginkel van K&C. Hierbij was de directeur aanwezig en is ook gesproken over de ontwikkeling van de lessen rondom Ede Staal en over het bestaande aanbod cultuureducatie van Verhildersum. Die leverde goede input op. Er blijken nog maar weinig docenten te zijn die de Groninger taal beheersen. Dus als we de Groninger taal willen promoten en onderwijzen, dan is echt hulp nodig van mensen die het Gronings beheersen.

Basisaanbod voor kinderen en gezinnen goed benut

Naast het vergoten van ons bereik op het gebied van cultuureducatie is ons huidige aanbod benut in 2023:

- De ontdekkingsroute 'De schat van Van Starckenborgh' is extra onder de aandacht gebracht tijdens Oktobermaand Kindermaand. Daar deden 2 gezinnen aan mee en een school met 24 deelnemers.
- De rondleiding door 'onze keukenmeid Marie' (groep 4 en 5) is dit jaar ook 3 keer uitgevoerd.
- De speurtocht voor groepen 6-8 is 2 keer uitgevoerd.
- De dierenweide met de natuurbeleeftuin en speeltuin voor kinderen werd goed bezocht. Dat merken we op woensdagmiddag ook in Ons Schathoes.
- De belevingsroute over het hele landgoed, voorzien van de web-app Verhildersum To Go! is ook voor kinderen en jongeren interessant. Ieder onderwerp bevat een opdracht voor kinderen uit het basisonderwijs.

Extra: Ontwikkeling van concept spel voor 12-15 jarigen samen met Waddensemusea

Een student van de Hanze Hogeschool opleiding Multi Media – Julia Menzen - heeft voor de Groninger Waddensemusea een opdracht uitgevoerd. Doel was een spel te ontwikkelen waarmee kinderen van 12-15 jaar worden gestimuleerd de Waddensemusea te bezoeken en de verhalen daar te ontdekken. De stageplaats was bij Verhildersum en Han van der Wijk – vanuit het Kloostermuseum Aduard – was stagebegeleider. Er is een prachtig concept gemaakt voor een spel, waarbij de conceptversie is gebaseerd op het verhaal bij Verhildersum. Dit concept moet verder uitgewerkt worden voor de andere musea. Het spel is zo mooi dat we nu samen kijken wat ervoor nodig is aan kennis en geld om het daadwerkelijk te realiseren.

Bijzonder is dat wel 120 kinderen uit de leeftijdsgroep hebben meegedacht over het beste concept. Het is een speurtocht die je speelt op je mobiel, individueel of met een groep. Je verzamelt zoals in een Bingo spel de nodige objecten en verhalen.

Voorbeeld van het concept Bingo spel voor 12 -15 jarigen voor bezoek aan de Waddensea

5 Toegankelijkheid verder verbeteren

De fysieke toegankelijkheid is in 2019-2020 sterk verbeterd door de paden te verbreden, bruggen te vervangen en golfkarretjes te laten rijden voor bezoekers die slecht ter been zijn. In de periode 2021-2028 willen we de parkeerplaats vergroten en beter toegankelijk maken via een andere route dan de eeuwenoude oprijlaan. Aan de trappen in de borg kunnen we vanwege de museale staat geen aanpassing doen. Om alle mensen toch te laten kijken, ook op zolder en in de kelder, willen we een digitale tour ontwikkelen. De film is ook geschikt voor een online tour in je eigen luie stoel. Voor dit soort projecten werven we fondsen op projectniveau.

Acties 2023:

Dit punt is afgerond. We plukken de vruchten van de nieuwe app Verhildersum To Go!

- Binnen de app [Verhildersum To Go!](#) zijn filmpjes opgenomen over de kelder en de zolder van de borg. Daarmee kunnen mensen die niet kunnen traplopen toch overal in de borg kijken. Zelfs vanuit huis. De app maakt de borg en het landgoed niet alleen beter beleefbaar voor bezoekers, de app maakt de borg toegankelijk voor iedereen. Zelfs voor mensen die niet (kunnen of willen) komen. Zie ook de online expositie hierna op blz. 36: toegankelijk voor iedereen.
- Voor mensen die slecht zien bevat de app podcasts per onderwerp: de hele tekst van de app wordt voorgelezen.
- Zowel de leesbare tekst als de podcasts binnen de app Verhildersum To Go! zijn ook in het Duits en Engels beschikbaar. De rondleiding in de borg is inmiddels ook in het Frans beschikbaar. De toegankelijkheid voor internationale gasten in daarmee sterk verbeterd: net zo goed als voor Nederlandse gasten.
- Onze kijkbegeleidingen bij exposities zijn ook altijd in het Duits en Engels beschikbaar.
- De parkeerplaatsen naast de oprijlaan zijn beter begaanbaar doordat de drempels zijn verwijderd in 2022.

Extra actie in 2023

In het kader van het behoud van de bomen aan de oprijlaan zoeken we een oplossing om de druk op de boomwortels van de bomen langs de oprijlaan te verminderen en te zorgen dat de bomen beter voedingsstoffen kunnen opnemen. Het beste zou zijn de oprijlaan voor auto's en vrachtverkeer af te sluiten. Het idee is om door het weiland naast de oprijlaan een nieuwe oprit aan te leggen. Daardoor wordt ook de parkeerplaats bij de borg vergoot.

Er is overleg geweest met de gemeente en de RCE over de vraag wat de beste oplossing is. Een bypass door het weiland naast de oprijlaan is feitelijk buiten beeld geraakt, doordat de brug over de Hoornse vaart is verhoogd. Dat zorgt voor een gevaarlijke situatie, doordat je niet meer kunt zien of er verkeer is aan de overkant van de brug.

We kijken in 2024 of er andere opties zijn.

6 Digitalisering doorzetten

Digitalisering van de collecties heeft onze voortdurende aandacht. Onze visie is dat we zoveel mogelijk informatie over onze collecties moeten verspreiden via websites en sociale media, om interesse te wekken, kennis te verspreiden, het verhaal van Groningen te vertellen.

Daarmee werven we ook bezoekers die ons landgoed en het specifieke verhaal van Groningen willen zien en beleven. Digitalisering is daartoe noodzakelijk.

Samen met Openluchtmuseum Het Hoogeland, het Visserijmuseum Zoutkamp en de Bibliotheek Leens, hebben we bijvoorbeeld de website www.onze-spullen.nl ontwikkeld waarmee we online belangrijke stukken uit de collectie tonen met bijbehorende verhalen in beeld en of geluid. De website is voorzien van een koppeling met Adlib/Axciell, waarin onze museumstukken geregistreerd zijn. Samen met Openluchtmuseum Het Hoogeland hebben we in 2021 bovendien een route ontwikkeld waarbij plekken in de regio zijn verbonden aan museumstukken die bij ons te vinden zijn. Rondreizend in de provincie worden mensen - ook in het Engels en Duits - vanuit de route-app gestimuleerd onze musea te bezoeken.

Onze eigen website vullen we voortdurend met filmpjes en foto's over belangrijke museumstukken en de geschiedenis van het landgoed. De website is in Nederlands, Duits en Engels om internationale bezoekers te trekken.

Acties 2023

- Van de expositie Kleren, kleertjes poppengoed uit 2022 is de online versie beschikbaar gemaakt. Zo blijven de stukken uit onze bijzondere textielcollectie ook zichtbaar nadat alles veilig is opgeborgen in het depot. Dat kunnen we nog een aantal jaren doen dank zij een donatie van een anoniem fonds. Zie: <https://www.verhildersum.nl/nl/agenda/expositie-kleren-kleertjes-poppengoed/>
- Ook de online versie van de expositie van textiel in 2023 is spoedig na sluiting op 1 november online beschikbaar gemaakt: [Gedragen in lagen online](#).
- Op Verhildersum To Go! zijn weer aanvullingen geplaatst.
  - Een uitgewerkte wandeling in de voetsporen van de Staal.
  - Er is een start gemaakt met uitleg van de landbouwmachines die buiten staan. Dit is nog niet af, het vergt tijd bij elke machine in het archief ene filmpje te vinden van de machine in actie. Deze actie is mogelijk gemaakt door donatie van een particulier uit de verenigde Staten van Amerika, van oorsprong afkomstig uit Groningen.

7 Samenwerken en krachten bundelen

In 2019 is het archief van de historische kring De Marne ondergebracht in de Boerderij en is de onderlinge samenwerking versterkt. We gaan hiermee door in de komende jaren en organiseren onder meer gezamenlijk lezingen.

We verwachten via de bekendheid van Nationaal Park Lauwersmeer en Unesco Wereld Erfgoed Waddenzee extra – ook internationale – bezoekers te trekken. In dat kader is ook de samenwerking met andere cultuur- en toeristische ondernemers belangrijk: we bieden met elkaar bijzondere dagjes uit waarin natuur, cultuur en kunst met elkaar verbonden worden. Steeds meer worden ook toeristische ondernemers in de regio stakeholders, omdat wij een van de grootste publiekstrekkers zijn en we met onze marketingkracht (Google Grants) via onze website bezoekers kunnen verwijzen naar ondernemers in de buurt. Samenwerking met Visit Wadden, Stichting Waddenpromotie, Marketing Groningen is ook essentieel hierin. Een ding is zeker, Verhildersum is een museum met een uitgebreid netwerk dat zich altijd inzet voor het gezamenlijke belang: Groningen sterk profileren als een gebied dusdanig rijk aan natuur, cultuur, zichtbare en beleefbare historie, dat het een bezoek meer dan waard maakt.

Acties 2023

- De Historische Vereniging De Marne heeft weer een lezing georganiseerd. De gezamenlijk PR is dit jaar op en of andere manier niet tot stand gekomen.
- Het initiatief Groninger Waddenmusea gaat gestaag door. Dit is het samenwerkingsverband dat Verhildersum realiseerde met 5 andere musea in de regio die samen het verhaal van 3000 leven aan de Groninger waddenkust vertellen; de Groninger Waddenmusea. Hiermee bundelen we onze marketingkracht met die van Museum Het Hoogeland, Menkemaborg, Museum Wierdenland, het Visserijmuseum Zoutkamp en Klooster Aduard. Wij stimuleren samen toeristen en inwoners om alle musea te bezoeken om zo het verhaal van het Waddenland compleet te ervaren. Er is subsidie om in 2023 en 2024 door te gaan, we zoeken nu naar een structurele oplossing voor de toekomst. De directeur van Verhildersum doet als initiatiefnemer de coördinatie van dit prijkt in haar vrije tijd. Op den duur moet dit werk ergens ondergebracht of betaald worden.
- We dragen bij aan beleidsontwikkeling voor het stimuleren van de Vrijetijdseconomie van de provincie Groningen. Onder meer door de actie in het punt hiervoor genoemd en door deelname aan bijeenkomsten van de Economic Board.
- We werken samen met de Stichting Hinszorgel Leens.
- We werken samen met de Samenwerkende Verenigingen in Leens en met de Ondernemersvereniging Hogeland West. Zo stonden we ook met een stand op het Hogeland Plein bij de Promotiedagen Noord Nederland op 7 en 8 november 2023. Niet alleen met Verhildersum, maar ook met een stand van de Waddenmusea.
- We doen mee met de coöperatie Sterke Musea.
- We wisselen kennis uit via het programma Innovatie Musea van de Provincie.
- De samenwerking met scholen zoals Hanze Hogeschool voor stageplaatsen, Alfa College en Noorderpoort is prima. AOC Terra voor het onderhoud van het groen en het Alfacollege uit Groningen is sinds Corona in het slop geraakt. Mogelijk frissen we dit contact in de toekomst op. Nu wordt er eerst groot onderhoud uitgevoerd door Overdevest

8 Verhildersum als cultureel erfgoed verankeren in de samenleving

We verankeren Verhildersum als cultureel erfgoed sterk in de samenleving en dragen bij aan het oplossen van maatschappelijke vraagstukken, zoals participatie van mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt en statushouders afkomstig uit andere landen door een steunpunt te zijn in samenwerking met Werkplein Ability en Werk op Maat. We bieden ruim 200 vrijwilligers de kans om van betekenis te zijn, bieden daarnaast werkervaringsplaatsen en stageplaatsen en hebben mentoren opgeleid om deze mensen te begeleiden.

Daarnaast bieden de partners steun met taallessen, schuldhulpverlening en coaching in door ons beschikbaar gestelde ruimte op het landgoed. Het resultaat is dat bewoners in de regio De Marne nu dicht bij huis kunnen inburgeren, de kans op werk kunnen vergroten en ondersteuning kunnen krijgen. Dat is belangrijk omdat het openbaar vervoer naar Uithuizen te slecht is om op 1 dag heen en weer te reizen.

Verhildersum wil een laagdrempelige ontmoetingsplek zijn voor mensen uit de omgeving. Dat is mede mogelijk omdat we het Schathoes nu zelf exploiteren. Het prijsniveau is laagdrempeliger gemaakt. In dat kader onderzoeken we de mogelijkheid Ons Schathoes een dorpshuisfunctie te geven. Samenwerking met een ander domein, dat van de ouderenzorg, ligt nu ook binnen bereik. We kunnen bewoners uit zorgcentra in de omgeving een middag uit bieden met museumbezoek gekoppeld aan activiteiten en lekker eten in Ons Schathoes.

8.1 Werk op Maat

Bovenstaande ambitie geformuleerd in ons beleidsplan voor 2021-2024 bestaat nog steeds. De activiteiten van Werk op Maat stonden dit jaar op een wat lager pitje, omdat er regelmatig te weinig deelnemers waren om de taken allemaal uit te kunnen voeren.

We hopen dat dit komend jaar verbeterd door nieuwe instroom van deelnemers. Want wij weten dat we een fijne en veilige werkplek zijn voor de cliënten van Werk op Maat. Bovendien hebben wij baat bij de klussen op het landgoed die tot dusver goed door hen worden uitgevoerd. We hebben speciaal budget vrijgemaakt om de inzet van Werk op Maat te kunnen betalen.

Acties

Ook in 2023 zijn we doorgegaan met zoeken naar mogelijkheden om onze plek in de samenleving te versterken.

- Het participatieproject dat we samen met Werk Op Maat hebben ontwikkeld om de werkplaats bij Verhildersum om te vormen tot een steunpunt voor Werk Op Maat in de regio de Marne en uitvalsbasis voor de klussendienst zoals die in Uithuizen functioneert blijft een uitdaging. Er is nog geen duidelijk waar we geld zouden kunnen vinden, nieuwe opties na verandering van de aanpak van het NPG zijn nog niet duidelijk.

9 Bezoekcijfers 2023

In 2023 telde Museum Borg Verhildersum inclusief bezoekers van de Streekmarkt en de tuin 31.279 bezoekers. Bezoekers die restaurant Ons Schathoes bezoeken zijn daarbij niet apart meegeteld. Dat is een toename van bijna 30%. Verhildersum was daarmee de grootste klimmer van het noorden volgens de media.

1.1 Ontwikkeling bezoekcijfers

2.12017	28672	
2018	36800	
2019	26027	
2020	23048	Geen festival wegens Corona
2021	24807	Geen festival wegens Corona
2022	23982	Geen festival
2023	31279	

Tabel ontwikkeling bezoekcijfers 2017-2023

10 Communicatie en PR

Museum Borg Verhildersum heeft in 2023 de bekendheid van Verhildersum en de mooie exposities extra kracht bijgezet met alle middelen die ter beschikking staan.

De doelgroepen waarop we ons richten zijn:

- Basisscholen, lager en middelbaar beroepsonderwijs (cultuureducatie, leerervaring);
- Gezinnen met kinderen;
- Volwassenen in heel Nederland en in het bijzonder in de regio;
- Toeristen die Engels of Duits spreken en lezen (online werving);
- Toeristen uit China (Chinese webpagina's).

En natuurlijk onze stakeholders zoals:

- Vrienden van Verhildersum (bijna 900 donateurs);
- Onze vrijwilligers (200);
- Abonnees van onze Nieuwsbrief (1500).

10.1 Landelijke en regionale PR-campagnes

Verhildersum heeft sterk ingezet op het werven van bezoekers via een landelijke en regionale campagne, gericht op de zomervakantie. Voor de exposities 'Ede Staal- Mijn Groningen- Mien Grunnen ' en 'Bach, Kort en De Wit, leermeesters van de Ploeg', hebben we een radiospot uitgezonden op NP1. Daarmee bereikten we 6,75 miljoen mensen. Bovendien zonden we de spot uit op Radio Noord. Daarmee bereikten we 97.000 mensen.

Regionaal voerden we daarbij in de zomervakantie een campagne op straat via borden om de lantaarnpalen in onze gemeente en in de stad. Van de straatreclame worden geen bereikcijfers geleverd.

Extra: Campagne Waddensemusea

Daarnaast maakten we reclame via de Groninger Waddensemusea met een STER TV spot, een radiospot landelijk en regionaal en straatreclame in de regio.

Straat reclame 2023

10.2 Drukwerk

Online-communicatie vormt de pijler waarop we drijven: onze website en sociale media. Het drukwerk dat we uitgeven beperkt zich tot het hoogst noodzakelijke. Daarom drukken we sinds 2022 een jaarprogramma in een oplage van 25000 exemplaren. Deze brochure vervangt alle losse flyers en wordt bij de start van het seizoen verspreid naar alle mogelijk toeristische informatiepunten in heel Groningen en in Noord Friesland, uitgevoerd door een externe partner. Zo besparen we op de kosten voor regelmatige verspreiding van losse flyers, terwijl ons bereik juist groter is.

Brochure met de agenda voor het hele jaar verspreid in Groningen en Noord Friesland

10.3 Website

Onze website trok in 2021 het hoogste aantal bezoekers ooit met 110.238 bezoeken. In 2022 daalde het voor het eerst weer; we telden toen 97.520 bezoeken en nu 87.830. Nog altijd heel veel voor een klein museum als Verhildersum. De vraag was ook wel hoe lang we de spurt naar de top zouden volhouden. In 2020 kreeg de website een enorme boost, doordat we tijdens de eerste Coronagolf als een van de eerste musea in Nederland online open gingen en elke week een filmpje plaatsten. Dat leverde in een jaar tijd 50.000 extra websitebezoeken op. Voor de analyse van de websitebezoeken zie Bijlage 3.

10.3.1 Google Grants

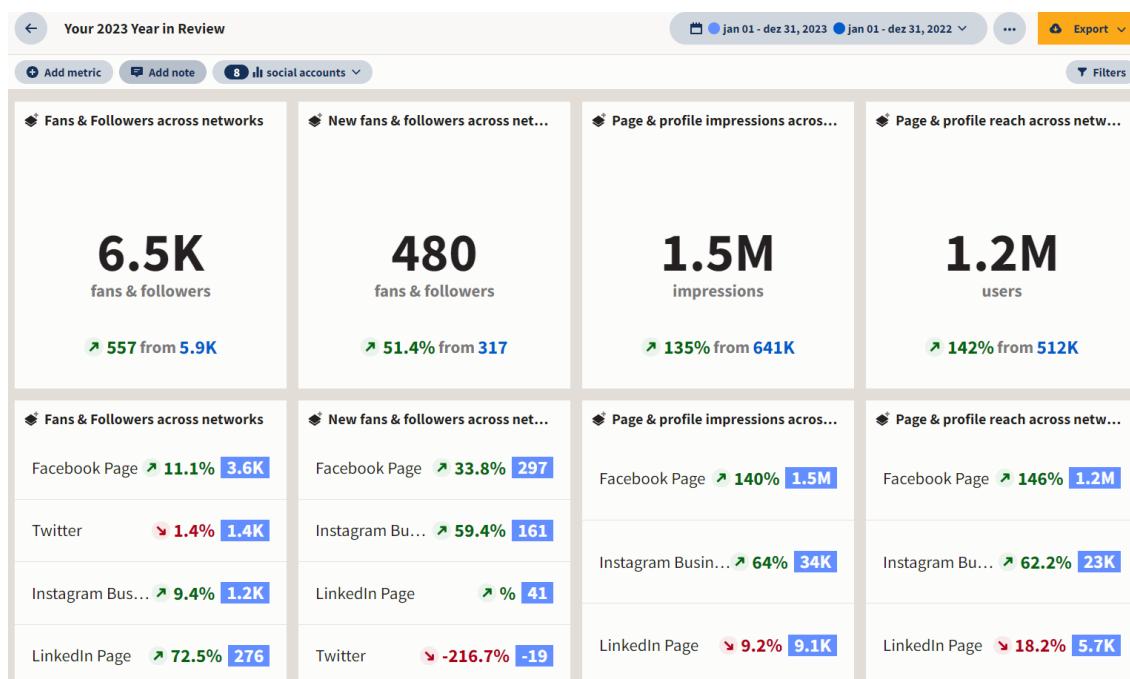
We hebben ook in 2023 bij Google subsidie aangevraagd en gekregen om intensief te kunnen adverteren. Sinds juni 2019 besteden we op die manier 10.000 dollar per maand aan gratis budget. De advertenties worden gemaakt en beheerd door een professioneel bureau. Dat kost ons wel €3000,- per jaar, maar betaalt zich terug in sterkere PR voor onszelf en andere

initiatieven die op onze website aandacht krijgen; zoals fietsroutes in de omgeving, verblijfsaccommodaties in de regio en ons samenwerkingsverband met de Groninger Waddenseum. Verhildersum maakt zo met concrete acties duidelijk dat het belangrijk is om in samenwerking met andere musea en verblijfsaccommodaties de gasten langer te vermaken in deze regio.

10.4 Sociale media

Inzet van sociale media zoals Facebook, Instagram, Twitter en LinkedIn zijn bijzonder belangrijk voor Verhildersum. Deze sociale media worden niet alleen ingezet om bezoekers te trekken of bezoek aan onze website te genereren. Wij zetten deze platforms ook in om een dialoog met de bezoekers aan te gaan en hen te tippen over de verschillende evenementen op Verhildersum.

Via sociale media hebben onze berichten in 2023 1.5 miljoen mensen bereikt. We hebben nu in totaal via sociale media 6500 volgers. Behalve Twitter (X) zijn de prestaties van alle sociale media sterk verbeterd: van 11% meer volgers op Facebook, tot meer dan een verdubbeling op LinkedIn.

Resultaten Facebook, Twitter (X) Instagram en LinkedIn 2023

10.5 Digitale nieuwsbrief

Minimaal 1x per maand, tijdens het openingsseizoen eens per 14 dagen, verspreiden we een digitale nieuwsbrief. Het aantal abonnees is nu 1500 en blijft stabiel sinds 2022. Er komen mensen bij en anderen stoppen met lezen van de brief.

10.6 Bewegwijzering

De bewegwijzering naar het Landgoed is sinds 2018 uitgebreid en deze werkt goed en blijft zo. De bewegwijzering staat op de belangrijkste aanrijroutes:

- Op de N361 bij de rotonde net buiten Winsum (Ranum);
- op de N355 bij de afslag naar Aduard;
- vanuit Zoutkamp is er verwijzing naar het Landgoed;
- dichterbij op de N361 bij de afslag Leens na Wehe Den Hoorn vanuit de richting Winsum en vanuit de richting Lauwersoog.

10.7 Persberichten

Free publicity verwerven is iets waarop Verhildersum continu inzet door voor evenementen en rondom bijzondere gebeurtenissen persberichten te versturen. Hierdoor is het museum veelvuldig in de media verschenen met foto's en artikelen over tentoonstellingen, activiteiten en evenementen. Dit jaar hadden we voor het eerst een pagina groot artikel in de Volkskrant, vanwege onze Ede Staal expositie en het boek dat Jasper Staal daarover maakte. Hij was ook op diverse landelijk radiozenders te gast om daarover te praten en nam waar hij kon de expositie mee in zijn verhaal. We merkten wel dat de mensen uit het hele land kwamen om de VR- belevenis van Ede Staal te bezoeken.

10.8 Advertenties

Verhildersum adverteert beperkt, maar wel doelgroepgericht om exposities en activiteiten onder de aandacht te brengen. Zo zijn we regelmatig met een advertentie te zien in Dasjagoud, soms in de Ommelander Courant. Ieder jaar wordt een advertentie en informatie geplaatst in Museummagazine (een uitgave van Erfgoedpartners), in het Waddenland magazine, in uitgaves van Marketing Groningen, in diverse recreatiebladen in Noord Nederland en op de website van Van Plan. Steeds meer bundelen we ons budget met dat van de andere Waddenmusea en plaatsen we een gezamenlijke uiting.

11 De organisatie professionaliseren

Om de uitdagingen het hoofd te bieden is professionalisering van de organisatie nodig. Met 2,5 formatieplaats vaste medewerkers is het noodzakelijk prioriteiten te stellen; de ambities zijn groot de menskracht beperkt. We kunnen beter minder plannen heel goed uitvoeren, dan te veel doen met minder goed resultaat.

Het is een stevige uitdaging om de komende jaren meer bezoekers te trekken. De trend bij (midden)kleine musea is dat dit vanwege de kleine budgetten ploeteren is. De bezuinigingen van de afgelopen jaren hakken erin.

Na onverwacht vertrek van de pachter van het Schathoes in het voorjaar van 2019, missen we huurinkomsten en het is een uitdaging om het restaurant rendabel te maken in eigen beheer. Door het toepassen van de Fair Practice Code zijn de loonkosten gestegen, dus zijn extra inkomsten wel nodig.

We slagen erin ongeveer 50% van de financiële middelen die nodig zijn voor de basisexploitatie zelf te genereren via entreegelden en fondsenwerving. Voor de andere helft is financiële steun van de gemeente Het Hogeland en de Provincie Groningen onontbeerlijk. We zijn in overleg met de gemeente om te kijken of er daarnaast andere mogelijkheden zijn, zoals hulp bij het onderhoud en beheer van de borg, de tuin en de bomensingels. Met creativiteit, inzet van vrijwilligers, samenwerking met organisaties als Ability/Werk op Maat, de gemeente Het Hogeland, provincie Groningen en organisaties - zoals de Stichting Clevering-Meijer die ons een goed hart toedraagt - kunnen we ver komen.

Wij gaan de komende jaren vol enthousiasme en energie door, vanuit onze positie middenin de maatschappij, met het vertellen van het Verhaal van Verhildersum en het leven in de 19^e eeuw op het Hogeland van Groningen.

11.1 Ambities uit de meerjaren visie grotendeels gerealiseerd

De nieuwe organisatiestructuur – plan uit 2022 - is ingevoerd en de vacatures zijn allemaal ingevuld met vaste krachten, aangevuld met ingehuurd specialisten en er worden duidelijke prioriteiten gesteld (Zie bijlage 2 organisatiestructuur). Naast de activiteiten die zijn opgenomen in het jaarplan worden geen ad hoc zaken opgepakt. Resultaat: De werkdruk is verminderd, eindelijk. Niemand mist het vele werk dat het project Vooruit naar het Verleden met zich meebracht. Intussen zijn we allemaal blij met de upgrade die het landgoed heeft gekregen, de betere toegankelijkheid en de mooie manier waarop we onze verhalen vertellen en beleefbaar hebben gemaakt. Het is ook gelukt om het bezoekersaantal omhoog te brengen: het aantal betalende bezoekers is zelfs verdubbeld in 2023.

Personele invulling

Museum Borg Verhildersum heeft in 2023 gewerkt met een stafteam met 2,44 fte:

- 0,22 fte communicatie (dit jaar tijdelijk ingehuurd)
- 0,89 fte administratie en facility management
- 0,44 fte coördinatie vrijwilligers
- 0,22 fte techniek
- 0,89 fte directie

Ziekteverzuim sterk gedaald

Het ziekte verzuimpercentage van 33% in 2020 is in 2021 gedaald naar 17 % en sinds 2022 is er geen ziekteverzuim geweest.

Organisatie Festival gelukt met externe projectleider

Jenny van der Klok heeft als externe projectleider het Historisch Oogstfestival georganiseerd. Organisatiebureaus vonden ons budget te klein. Het is heel goed gelukt en Jenny zal ook volgend jaar het festival organiseren.

Extra activiteiten

De organisatie van het festival bleek wel zoveel van de staf te vragen dat we wat minder extra activiteiten hebben georganiseerd dan we wilden. De aangetrokken externe PR en activiteiten medewerker moest meteen aan de slag met het festival en daarna kwam de organisatie van extra acties te laat op gang. In overleg met elkaar hebben we besloten dat het toch beter is iemand in vaste dienst te nemen die meer uren kan krijgen; inzet van ZZP'ers is relatief duur. De werving is in december gestart en per februari 2024 is de vacature ingevuld.

Overige actiepunten 2023

- Coen Overdevest uit Leens verzorgt de binnentuin sinds 2022 en dat bevalt goed.
- Het is gelukt de financiering rond te krijgen voor aanpak van het achterstallig onderhoud groen en herstel van de biodiversiteit op het landgoed. Een grote bijdrage van de gemeente, aangevuld met GRRG subsidie, een bijdrage van het Dinamo Fonds en van de Clevering Meijer stichting. In november is begonnen met het groenonderhoud. We houden wel in het oog te onderzoeken of het mogelijk is na deze opknapbeurt het onderhoudsniveau op een betaalbare manier goed te houden door samenwerking met scholen en bijvoorbeeld Vakland.
- Bestuursleden ondersteunen de directeur sinds er een portefeuillevverdeling is gemaakt.
- Doorgaan met professionaliseren van de horeca: dat heeft in 2023 en andere wending gekregen. Het bleek onmogelijk om tijdens de wintersluiting ons team in dienst te houden. Ondanks detachering kost dat teveel om rendabel te kunnen draaien. Daarom is het uitbaten van het restaurant sinds april 2023 toch uitbesteed. Deze nieuwe samenwerking met Stefan en Simone Kollumer, die ook Herberg Molenrij runnen, verloopt prima. Voor Verhildersum is het financiële risico rondom het Schathoes drastisch verminderd.

11.2 Werving en behoud van Vrienden van Verhildersum

Dat Verhildersum een Vereniging Vrienden heeft die bestaat uit zo'n 800 leden bewijst het draagvlak in de samenleving. Het Vriendenbestand van donateurs vergrijst wel, dus verjonging is een aandachtspunt. Wat deden we in 2023?

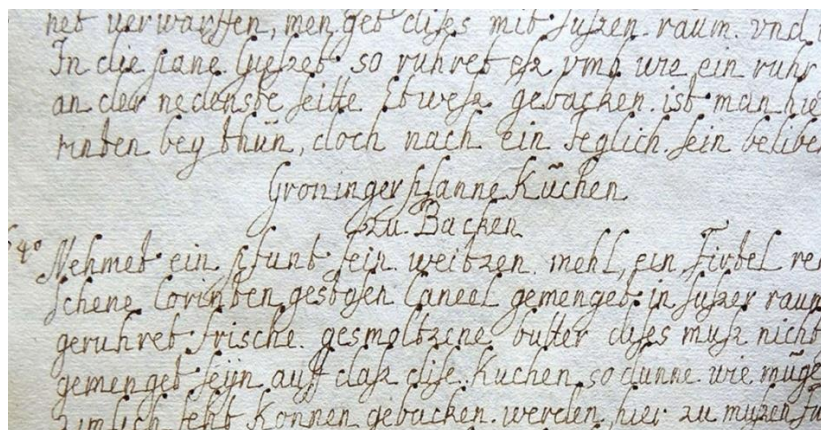
- De Vrienden ontvingen regelmatig een digitale nieuwsbrief. Wie geen mail heeft ontvangt nog informatie per post, wel wat minder vaak dan de digitale berichtgeving.

Lezing Redmer Alma over Occa Ripperda met hapjes uit haar kookboek

Voor de Vrienden van Verhildersum organiseerden we tijdens de Algemene Ledenvergadering op 17 oktober een bijzonder leuke lezing. Redmer Alma sprak over Occa Ripperda. Deze avond genoten de vele gasten daarbij van bijzondere hapjes, gemaakt naar de recepten uit het omvangrijke kookboek dat Occa naliet. Chefkok Stefan Kollumer kreeg grote complimenten voor zijn vakwerk, evenals Redmer Alma.

Redmer Alma deed onderzoek naar het leven van Occa en proefde een groot deel van haar 1080 nagelaten recepten. Hij stelde haar levenswerk bovendien op schrift.

Occa Johanna Ripperda (1619 geboren in Farmsum -1686 overleden) was dan ook een bijzondere edelvrouw, met een wel heel speciale levenswandel. Ze hield zich staande na het overlijden van haar man, reisde veel, was belezen en werkte uiteindelijk aan het hof van Zweden! Koken kon ze ook, en hoe! Haar bereidingen van paddenstoelen kloppen zelfs met de inzichten van nu.

Fragment uit het kookboek van Occa

De kweeperentaart, met kweeperen van het landgoed voordat hij werd aangesneden

11.3 Vrijwilligers krijgen extra aandacht

Vrijwilligers zijn essentieel voor Verhildersum, dus is het zaak vrijwilligers te blijven werven en vooral om ze te binden. Wat vrijwilligerswerk mooi maakt is het ontmoeten van andere mensen, nieuwe dingen leren, kennis delen, van betekenis zijn en trots kunnen zijn op je bijdrage aan het landgoed. Een goede sfeer en vrijheid om initiatief te nemen, plannen ook te mogen uitvoeren, daarbij steun te krijgen blijkt heel goed te werken. Het verloop is klein en er melden zich af en toe ook jongere mensen aan.

Actiepunten gerealiseerd in 2023:

- Ook in 2023 kwamen er weer enthousiaste nieuwe vrijwilligers bij. Dat is nodig omdat er altijd mensen zijn die na vele jaren moeten stoppen om gezondheidsredenen of doordat ze een volgende stap zetten in hun carrière. We merken dat er steeds vaker vrijwilligers bij komen op voorspraak van de mensen die hier al zijn. Het bevalt hier goed, de sfeer is prettig dus dat trekt blijkbaar vanzelf nieuwe mensen.
- We stimuleren ontmoeting tussen vrijwilligers, ook in de winter. Daarom organiseerden we diverse keren een vrijwilligerscafé. Tijdens zo'n bijeenkomst vertelt telkens een andere werkgroep over het werk dat de groep doet om zo kennis en ervaring met de anderen te delen. Daarna is er tijd om met elkaar te praten.
- Er deden we diverse vrijwilligers mee aan de cursussen zoals de cursus reanimeren
- Vrijwilligers krijgen de kans naar inhoudelijke bijeenkomsten over hun vakgebied te gaan, zoals over registratie van museumstukken, bewaren en conserveren van textiel, (moes)tuinonderhoud en wat zich maar aandient of wordt gevraagd door vrijwilligers.
- We versturen regelmatig een nieuwsbrief speciaal voor de vrijwilligers.
- Direct na de sluiting van het seizoen genoten we met elkaar van een stampotbuffet in Ons Schathoes.

12 Financiën

12.1 Staat van baten en lasten

		Realisatie 2023	Begroting 2023	Realisatie 2022
		€	€	€
Baten				
Baten van particulieren	(8)	17.412	7.800	65.139
Sponsorbijdragen	(9)	120.000	120.000	120.000
Subsidiebaten	(10)	399.761	357.916	485.360
Baten van andere organisaties zonder winststreven	(11)	104.668	155.000	266.204
		<u>641.841</u>	<u>640.716</u>	<u>936.703</u>
Som van de geworven baten				
Baten als tegenprestatie voor de levering van producten en/of diensten	(12)	165.937	99.342	88.875
		<u>165.937</u>	<u>99.342</u>	<u>88.875</u>
Som der baten		807.778	740.058	1.025.578
Lasten				
Besteed aan de doelstellingen				
Instandhouding Borg Verhildersum	(13)	181.835	188.109	198.097
Exposities en activiteiten	(14)	46.705	43.978	44.749
Landerijen	(15)	16.557	13.097	19.686
Google grants	(16)	120.000	120.000	120.000
Projecten	(17)	152.485	170.750	315.793
		<u>517.582</u>	<u>535.934</u>	<u>698.325</u>
Kosten van beheer en administratie				
Lonen en salarissen	(18)	115.145	128.579	142.936
Sociale lasten	(19)	15.680	17.509	23.011
Pensioenlasten	(20)	12.632	14.106	8.903
Afschrijvingen	(21)	10.020	6.971	13.210
Overige lasten	(22)	111.919	94.542	46.037
		<u>265.396</u>	<u>261.707</u>	<u>234.097</u>
Saldo		24.800	-57.583	93.156

12.2 Toelichting financiën en beheersmaatregelen

Onze financiële positie verbetert de afgelopen jaren. Ook in 2023 mogen we een positief saldo noteren. De reden is het succes van de Ede Staal expositie en het bijbehorend boek. Het saldo wordt echter direct beklemd door aangegane verplichtingen voor de eigen bijdrage aan lopende SIM projecten.

In de staat van baten en lasten zien we het succes van de Ede Staal expositie onder de baten (als tegenprestatie). De Provincie Groningen en Gemeente Hogeland hebben ons incidenteel, met een extra subsidie voor de algehele kostenstijgingen ondersteund. Dat is van harte welkom.

Helaas waren de beleggingsrendementen bij de Fondsen van Verhildersum belangrijker minder dan verwacht. Dit betekende voor ons een lagere bijdrage van het Fonds, aan de instandhouding van de borg met €55.000,-.

De investeringen in de ICT van ongeveer €17.000 konden niet langer worden uitgesteld en zijn verantwoord onder de overige lasten. De investering levert ieder jaar een besparing op van €5000,- op het onderhoud van de eigen servers die nu zijn afgekoppeld omdat we in de cloud zijn gaan werken. Daarnaast besparen we ongeveer €50,- per maand op stroomkosten van de servers. Bovendien is een nieuw kassasysteem aangeschaft waarvan de jaarlijkse abonnementskosten €2000,- lager liggen dan voorheen. We blijven alert op alle mogelijkheden om te bezuinigen en extra inkomsten te genereren. Van de dit jaar gedane noodzakelijke investeringen op ICT plukken we komende jaren de vruchten. We zijn er echter nog niet. De WIFI op het terrein werkt niet meer en is aan vervanging toe.

Een betaalbare en goede verzekeringsportefeuille

In 2021 is de verzekeringsportefeuille elders ondergebracht, dit levert ons een besparing op van ongeveer €3.000,- per jaar.

Tijdelijke verhuur voorhuis boerderij Welgelegen

Voorlopig verhuren we het voorhuis van de boerderij nog steeds. Dat levert niet de verwachte €12.000,- per jaar op, omdat ook wij de bewoner met €3.000,- hebben ondersteund in de kosten voor energie.

Personeelskosten

Alle medewerkers worden nu betaald volgens de CAO Musea, inclusief de directeur. Het lukt ons binnen het budget te blijven, doordat na vertrek van enkele medewerkers de taken anders zijn verdeeld. Daarmee is ook de kwetsbaarheid van de organisatie verminderd.

Dure energie is speciaal aandachtspunt

Waar iedereen mee heeft te kampen en Verhildersum - met de grote hoeveelheid slecht geïsoleerde panden - des te meer is de hoge energieprijz.

Verduurzamen en dak oude schuur vervangen

Er zit asbest in het dak van de boerderij, waardoor er op enig moment echt een ander dak op moet. Ook de beschoeiing van de borggracht moet worden vervangen wat ongeveer €200.000 kost.

De panden moeten worden geïsoleerd, en duurzame verwarming aangelegd. We willen energie opwekken uit wind en zon. Dat is des te belangrijker nu de gasprijs zo hoog is dat onze exploitatie erdoor in gevaar komt.

Om dit alles uit te voeren is er ongeveer 2-3 miljoen euro nodig. Voordat we subsidie kunnen zoeken moeten we eerst in detail de plannen voor verduurzaming afmaken. Dit doen we met hulp van een coach verduurzaming van de provincie.

Reservevorming

Het onderhoud van de borg en haar omgeving gaat gemoeid met grote bedragen. Ook de fondsenwerving kost voorbereiding, tijd en geld. Voor dit soort zaken blijven we afhankelijk van extra subsidies en fondsen.

Ondanks de uitdagingen, geven allen die de borg een warm hart toedragen het gevoel dat het allemaal goed komt. Waarvoor onze hartelijke dank.

13 Bijdrage aan de strategie van de Provincie Groningen

Hoe hebben we in 2023 bijgedragen aan de doelstellingen van de Provincie?

1. Een sterke basis en ruimte voor vernieuwing

Landgoed Verhildersum heeft een sterke basis. Het is het meest authentieke landgoed van Groningen en is daarmee belangrijk cultureel erfgoed. Het landgoed met zijn borg, boerderij en arbeidershuisje, Koetshuis en Schathoes is als enige compleet bewaard gebleven met nog 33 hectare omliggende landerijen waarop historische parkrunderen grazen; Groninger Blaarkoppen en Lakenvelders. Het landgoed vertelt het verhaal van de adel, de boer en de arbeider in de 19e eeuw. Met alle investeringen die we afgelopen jaar deden in de toegankelijkheid, de ontwikkeling van de dierenweide, belevingsroute op het landgoed waarmee we mensen uitnodigen het hele landgoed te bekijken via de thema's landleven, borgleven en boerenleven, de fietsroute 'Schatkaart van het Waddenland' versterkten we die basis.

Er is een stevige financiële injectie nodig om onze basis sterk te houden: we moeten wel in staat blijven de panden en het landgoed te onderhouden en de exploitatie rond te krijgen. We hebben in 2023 de nodige vervolgstappen gezet om een beter beeld te krijgen wat er nodig is om Verhildersum toekomstbestendig te maken. Er is een plan voor duurzame verwarming van de borg gemaakt, dat verder wordt uitgewerkt zodat we subsidie voor realisatie kunnen aanvragen. Met hulp van de Coach Verduurzaming vanuit de provincie brengen we dit nu ook in beeld voor de boerderij, het Koetshuis en het Schathoes. Het is gelukt geld te vinden voor herstel van het historisch groen en vergoten van de biodiversiteit op het landgoed en de uitvoering hiervan is eind 2023 gestart. Dit laat onverlet dat het een grote uitdaging blijft om de miljoenen te vinden waarmee we de verduurzaming kunnen realiseren. Met de huidige hoge energieprijzen is dit belangrijker dan ooit.

2. Samenleven met cultuur

Honderden mensen uit de regio zijn nauw betrokken bij Verhildersum: we hebben een Vriendenclub van 850 leden en er zijn 200 vrijwilligers actief. Werk op Maat vindt bij Verhildersum een veilige omgeving voor de deelnemers die zij begeleiden bij het structureren van hun leven zodat ze uiteindelijk weer regulier werk aankunnen. We werken samen met scholen en met ondernemers uit de regio. Doordat we het Historisch Oogst festival nieuw leven hebben ingeblazen is er weer een groot evenementen waar mensen uit de regio elkaar ontmoeten. Dat horen we ook van bezoekers: "Hier kom ik mensen tegen die ik alleen bij Verhildersum ontmoet tijdens dit evenement". Bovendien zijn onze extra activiteiten rondom de exposities laagdrempelig waardoor mensen gemakkelijk in contact komen met cultuur, zoals het concert van Josien Bakker, dat gratis bezocht kon worden met de museumkaart. Daarbij brengt het Ede Staal belevingscentrum ook mensen bij ons die niet per se gewend zijn naar een museum te gaan.

3. Overal cultuur

Verhildersum is initiatiefnemer van samenwerking met andere musea in de regio. Denk aan het samenwerkingsverband tussen de 'Groninger Waddenmusea'. Dit is onze manier om een impuls te geven aan de nationale bekendheid van de streek en het feit dat de Waddenkust het langs bewoonde gebied van Nederland is. Door communicatiekrachten te bundelen weten we meer publiek te bereiken.

Wij verbinden het aanbod in de regio op deze manier en promoten het ook. De Google Grants die het ons mogelijk maken online sterk te adverteren, benutten we ook voor de regio: we hebben een pagina met overnachtingsmogelijkheden die we promoten, we promoten diverse fiets- en wandelroutes in de regio en we hebben zelf nieuwe routes ontwikkeld. Zo stimuleren we mensen die ons museum bezoeken om ook de regio te ontdekken. Door de uitleg in onze app Verhildersum To Go! leren mensen ook de zichtbare geschiedenis van het landschap te zien en te begrijpen. Als je weet wat je ziet, wordt de ervaring van het landschap langs de kust nog mooier.

4. Thuis in Groningen

De meeste activiteiten in dit jaarverslag zijn gericht op het behoud en de presentatie van onze collecties: van panden tot de tuinen, de landerijen, de landbouwcollectie, de ambachtscollectie en de textielcollectie.

We hadden in 2023 weer unieke tentoonstellingen met stukken uit onze eigen collecties en uit de collecties van de Stichting Kunstbehoud Groningen, de Johan Dijkstra Stichting en het Groninger Museum. We hebben met onze eigen landelijke communicatiecampagne en die van de Waddense Musea Groningen in de picture gezet en extra publiek naar deze regio getrokken. Bijzonder is dat deze campagnes ook blijken bij te dragen aan het gevoel van 'trots op Groningen'. Dat blijkt uit de reacties die we krijgen.

Feitelijk schenken we met alles wat we doen aandacht aan de Groninger cultuur en geschiedenis. Niet alleen in het museum, ook daarbuiten met al onze routes en de app Verhildersum To Go! en de actie alle Waddense Musea te bezoeken om het hele verhaal van 3000 jaar leven en werken aan de waddenkust te ontdekken. Voeg daarbij de manier waarop de muziek van Ede Staal de kern raakt van de Groninger identiteit – en dat bezoekers dit bij ons kunnen bleven – dan raakt iedereen meer thuis in Groningen. Nog afgezien van het taalspel in de expositie en het boekje Dieverdoatsie dat we maakten, waarmee men iets van de Groninger taal kan leren.

We zijn dit jaar ook een stuk opgeschoten met het verbeteren van het aanbod voor cultuureducatie. Niet alleen over de geschiedenis van Verhildersum, maar ook aan de hand van de liedjes van Ede Staal waaromheen we een lespakket gaan ontwikkelen zodra de subsidie daarvoor rond is.

Bijlage 1: Toelichting belevingselementen Verhildersum

In 2022 is het project 'Vooruit naar het Verleden' voltooid. Daar plukken we de komende jaren de vruchten van. Bezoekers worden gestimuleerd om het hele landgoed te bezoeken; dus na he zien van de borg en het Koetshuis door te lopen naar het arbeidershuisje en de museumboerderij. Het middel om dat bereiken is de indeling van het landgoed in drie thema's: landleven, boerenleven en borgleven. De belevingsroute verbindt die thema's.

Belevingsroute

Op het landgoed bevinden zich 10 'points of interest'. Bezoekers scannen de QR code en kunnen dan het verhaal in onze 'Verhildersum To Go!' webapp lezen of beluisteren ondersteund met foto's, video's, landkaarten.

10 Belevingspunten in de themaroute die bezoekers uitnodigt het hele landgoed te bekijken

13.1 Nieuwe brochure voor bezoekers

Bij aankomst op het landgoed ontvangen bezoekers een brochure bestaande uit de routekaart met uitleg over alle interessante punten en een uitnodiging om gebruik te maken van onze aanvullende activiteiten:

- De Schat van Van Starckenborgh;
- De wandeling 'In de voetsporen van Edzard van Starckenborgh';
- De wandeling 'In het voetspoor van Ede Staal';
- De zes fietsroutes 'De schatkaart van het Waddenland'.

13.2 Ontvangst door 19^e-eeuws geklede gastheren en gastvrouwen

Tijdens evenementen verhogen we de belevingswaarde voor de bezoekers van de borg met een ontvangst door suppoosten die gekleed zijn in 19^e-eeuws tenue. Het streven is dat de suppoosten altijd gekleed zijn in kostuum, maar als het te warm is kan dat niet. En er zijn suppoosten die nog niet over de streep zijn. We beginnen met de mensen die wel willen meewerken.

Onze voorraad kleding maken we intussen professioneler met hulp van een expert. Bovendien hebben we een werkgroep kostuumnaaien opgericht om ervoor te zorgen dat er voor iedere maat kleding is en om versleten kleding te kunnen vervangen.

Foto: Dames en heer gekleed in door ons eigen kostuumatelier gemaakte 19^e -eeuwse kostuums

13.3 Op de foto met Edzard

Voor kinderen tot een jaar of 12 hebben we verkleedkleden aangeschaft waarin ze de borg mogen bezichtigen als prinses of ridder. Daarmee kunnen zij zich nog meer inleven in hoe het voelde om als rijk kind in de Gouden Eeuw op te groeien in een borg in Groningen. Ze kunnen ook op de foto met Edzard. Wij vragen ouders ter promotie de foto te delen via sociale media.

Prinsessen en ridders in de borg Verhildersum

13.4 De dierenweide met natuurspeelplaats

In 2022 is de dierenweide opnieuw aangelegd, voorzien van een dierenverblijf met een ruimte die ook geschikt is voor workshops en een speelplaats met natuurlijke speeltoestellen, waaronder het gezonken VOC-schip de 'Verhildersum'. Hiermee is het aantrekkelijker voor gezinnen met jonge kinderen om naar Verhildersum te gaan en hier wat langer te blijven. Bovendien leren de kinderen op speelse wijze iets van de geschiedenis van Verhildersum en Allard Van Starckenborgh die lid was van de admiraliteit in Amsterdam en zorgde dat een oorlogsschip de naam Verhildersum kreeg. Helaas ging het schip al snel ten onder in de oorlog tegen Engeland. Rondom de speelplaats staat groen waarvan de vruchten eetbaar zijn, zodat kinderen wat leren van de natuur.

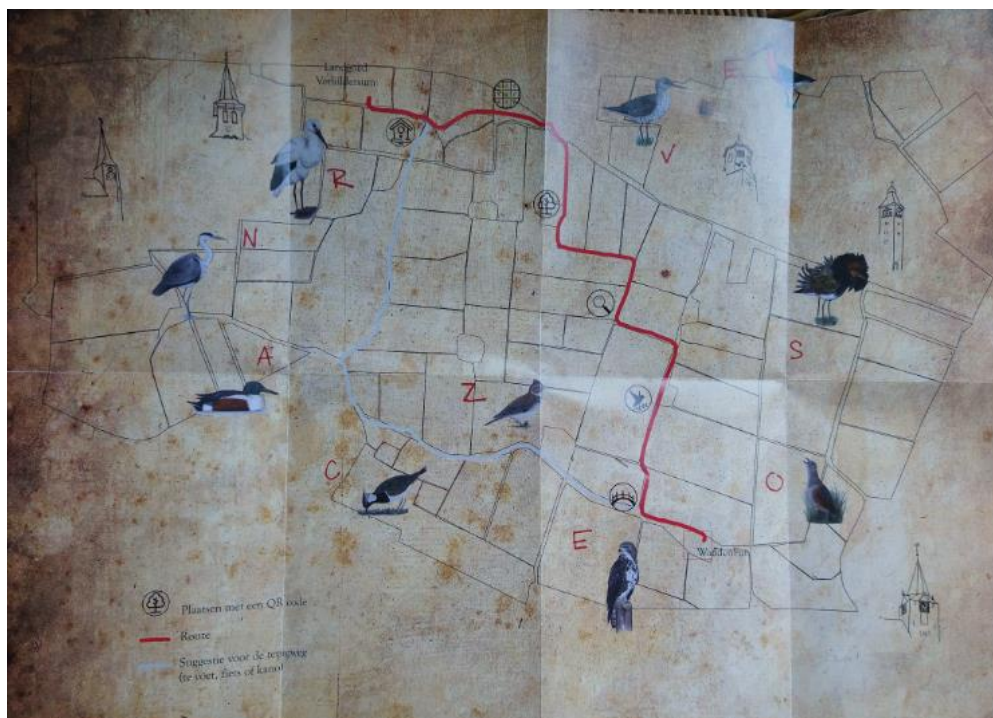
13.5 De Schat van Van Starckenborgh

De Schat van Van Starckenborgh is een speurtocht over het landgoed en de omgeving naar Adventurepark Waddenfun. Hiermee maken we Verhildersum aantrekkelijk voor gezinnen met kinderen en basisscholen. Zie hieronder de foto van de schatkaart die de kinderen meekrijgen. Onderweg worden QR codes gescand waarin de raadsels worden toegelicht.

Foto's : Startbord, Schatkaart met opdrachten, voorzijde en achterzijde, voorbeeld QR code bordje onderweg

Alland van Starckenborgh, meester van de borg Verhildersum, was een populair man in stad en Ommeland. Niet alleen bij zijn boeren, maar ook bij de kerk. Hij heeft de Petruskerk meerdere keren geld en goederen geschonken. Zijn Avondmaalzilver wordt tot op de dag van vandaag goed bewaard en veel gebruikt. De hele omgeving was daarom ook bedroefd toen Alland in 1673 overleed.

Preschels een jaar na het overlijden van Alland kreeg zijn zoon, Edzard, onverwacht bezoek van twee geestelijken van de Petruskerk. Zij hadden een mysterieuze pakketje bij zich, gebuld in een fluweelen doek.

"Heer Edzard, uw vader heeft in zijn testament ons de opdracht gegeven om deze kist in bewaring te nemen. Deze kist moest precies vandaag u bezorgd worden met de volgende boodschap: Als landheer is het van omstreefsen gronde om de landerijen te kennen. Ken uw omgeving en ken uzelf. Om de kist te kunnen openen heeft u deze kaart nodig en vergaet met uw land zal de sleutel open."

En zo begon de reis van Edzard...

Edzard van Starckenborgh heeft tot zijn dood geprobeerd om deze kist te openen, maar het is hem nooit gelukt. Sommigen beweren dat zijn geest hier nog steeds rondwerft, op zoek naar mensen die hem kunnen helpen de afzand te openen en de boodschap van zijn vader te ontdekken.

De regels van de markmeester:

Regel 1: Spel meer zo netjes mogelijk worden verdeeld. Nieuwblad mag meer dan 4 vakken meer verspreiden dan een ander.

Regel 2: Houtkruisen verspreiden altijd naar hun landheer.

Regel 3: Ditto verspreiden altijd meer uitken op den Gans.

Regel 4: Alle verspreiden altijd randen zijden bij de kist.

Ten eide vogelganger met de vingers Edzard en zijn vader gingen altijd op zoek naar de werkloosheid van Ghent. Laatst naar de kerkmeesters van Edzard om hant te krijgen.

Kijk eens om u heen. De 11 oost de kerkmeesters bevelen de boeren de kerkmeesters. Laatst naar het verhaal van Edzard om het geheim van de kerkmeesters te ontdekken.

De boeren bevelen hier al honderden jaren het land. Laatst naar het verhaal van Edzard over het boerenland en tel de juiste toeren.

Maak de woordzoeker met de woorden die hieronder op de ingepalieren komen. Laatst naar het verhaal van Edzard voor hant.

1. De naam van een Ommeland...
2. Het woord dat de kerkmeesters hant van een kerk, of een...
3. De naam van de kerkmeesters...
4. Het woord dat de kerkmeesters hant van een kerk, of een...
5. Het woord dat de kerkmeesters hant van een kerk, of een...
6. Het woord dat de kerkmeesters hant van een kerk, of een...
7. Het woord dat de kerkmeesters hant van een kerk, of een...
8. Het woord dat de kerkmeesters hant van een kerk, of een...
9. Het woord dat de kerkmeesters hant van een kerk, of een...
10. Het woord dat de kerkmeesters hant van een kerk, of een...

B	O	R	S	I	E	L	K
N	L	Z	E	N	E	E	V
E	V	A	N	E	E	T	S
K	E	M	A	R	K	E	N
E	W	I	E	R	D	E	N
R	E	T	A	W	K	N	A
K	T	L	E	P	S	O	Z
D	E	W	E	R	T	P	

De Landgoed Verhildersum...
Edzard, Edzard hant van...
Edzard, Edzard hant van...
Edzard, Edzard hant van...

De Schat van Van Starckenborgh

Een spel van Landgoed Verhildersum & Adventurepark Waddenzee

13.6 Wandeling in de voetsporen van Edzard van Starkenborgh

In de app Verhildersum To Go! is een wandelroute van 9 km opgenomen: In de voetsporen van Edzard van Starkenborgh. Dit is onderdeel 11. De route gaat naar de Petruskerk in Leens, waar het orgel staat dat in de jaren 1733/34 werd gebouwd door de Groninger orgelmaker Albertus Anthoni Hinsz (1704-1785) in opdracht van de borgvrouwe van Verhildersum: Anna Habina Lewe, douairière Van Starkenborgh. Zij was de weduwe van Edzard Jacob Tjarda van Starkenborgh. Bovendien zijn in de kerk de kerkbanken de borgbewoners Van Starkenborgh en Van Bolhuis nog te zien. Daarmee wordt de invloed van de rijke borgbewoners tastbaar voor onze museumbezoekers. Vervolgens naar het terrein van de voormalige tweede (nu verdwenen) borg van de eigenaren van Verhildersum: de Starkenborgh in Wehe den Hoorn. Onderweg is er uitleg over het ontstaan van het landschap en de grote boerderijen die Groningen als graanrepubliek bekend doen staan. Deze wandeling verdiept de beleving van de rijkdom van de vroegere borgbewoners en de boeren in Groningen. Het Verhaal van Verhildersum en het Groninger Waddengebied door de eeuwen heen wordt compleet. <https://arcq.is/Hj4f8>

Foto: wapens van de Groninger landadel op de balustrade van het orgel in de Petruskerk,

13.7 Wandeling in het Voetspoor van Ede Staal (nieuw in 2023)

De route is gelijk, het verhaal heel anders. Ede Staal groeide op in Leens, woonde vlakbij Verhildersum en speelde hier vaak. Later woonde hij met zijn gezin in Grijssloot, waar de wandeling langs gaat. De boerderijen die op de route te zien zijn worden door Ede Staal bezongen net als het landschap en de luchten.

De routes zijn gemaakt om de geschiedenis van het gebied rondom Verhildersum zo dicht bij de Groninger Waddenkust te ervaren. Onderweg is er uitleg over de hooggelegen boerderijen en je leert het landschap lezen: de sporen zien van de invloed van de zee.

De wandeling eindigt via het Ede Staal pad op het landgoed. Langs dit pad staan 6 borden met gedichten van Ede. Terwijl je de gedichten leest kijk je uit over het land dat hij beschrijft.

14 In het voetspoor van Ede Staal

[Wandeling 9 km in het voetspoor van Ede Staal](#)

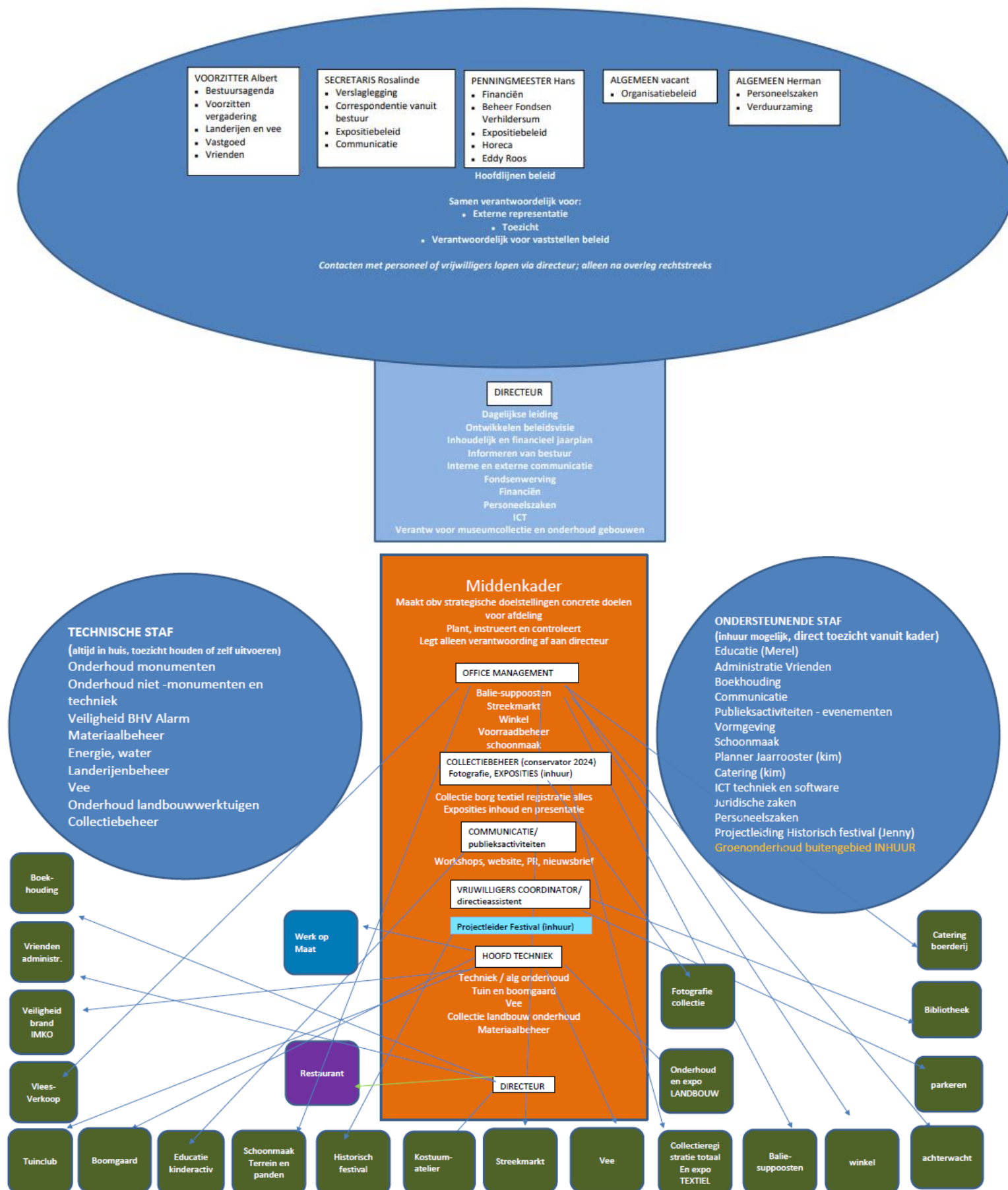
13.8 Zes fietsroutes: Schatkaart van het Waddenland

We hebben 2 jaar gewerkt aan de ontwikkeling van 6 fietsroutes door Noord-Groningen langs de Waddenkust, met een link naar Museum Landgoed Verhildersum en Openluchtmuseum Het Hoogeland: De Schatkaart van het Waddenland. In de zomer van 2021 kwam de route beschikbaar in de Appstore en Google Play. Met je GPS aan krijg je onderweg seintjes op 60 bijzondere plaatsen waar een verhaal bij hoort, met foto's en diverse filmpjes. Daaronder zijn punten die rechtstreeks verwijzen naar museumstukken uit de collectie van onze musea. De Schatkaart van het Waddenland is een initiatief van Verhildersum, mogelijk gemaakt dankzij subsidie van onder meer het Waddenfonds. Met de titel van de route sluiten we aan bij de aandacht die Wereld Erfgoed Waddenzee internationaal trekt. Deze routes zijn ook in Duits en Engels vertaald, beschikbaar via het keuzemenu in het startscherm. In 2022 en de jaren erna blijven we deze route promoten.

Afbeelding: Fietsroutes de Schatkaart van het Waddenland

Bijlage 2: Afbeelding van de organisatiestructuur 2023

Bijlage 3 Websitebezoek 2023

Totaal bezoek website 2023 en vergelijking vorige jaren

website bezoek	2023	2022	2021	2020	2019	2018
sessies	87830	97.520	110.238	91.236	37.119	40.789
aantal bezoekers	66219	74.323	82.870	71.834	27.645	30.654
nieuwe bezoekers	*	73.302	79.982	70.520	27.779	30.507
herhaalbezoek		23.197	19.402	19.402	9.474	10.135
% herhaalbezoek op de site		31,21	24,83	21	25,52	24,85

* Door invoering nieuwe analytics G4 per 1 juni 2023 worden details niet meer gemeten

Herkomst van bezoek 2023 vergelijking vorige jaren

	2023		2022		2021		2020	
	sessies	%	sessies	%	sessies	%	sessies	%
Herkomst								
direct	40.270	0,458	19.231	19,72	16.162	14,66	31.506	34,53
advertentie (start juni 2019)	21.670	0,247	43.822	44,94	51.272	46,56	27.003	29,6
organisch	16.900	0,192	27.898	28,61	33.693	30,5	23.335	25,58
verwijzing	3.728	0,042	3.128	3,21	5.098	4,62	4.848	5,3
sociale media	4.391	0,050	1.785	1,83	2.926	2,65	3.498	3,83
e-mail (nieuwsbrief)	498	0,006	1.645	1,69	1.062	0,96	964	1,06
anders	373	0,004	11	0,01	25	0,02	82	0,09
	87.830		97.520		110.238		91.236	

In juni van 2019 jaar zijn we gestart met een Google Ads campagne; we adverteren sindsdien met een budget van 10.000 dollar per maand (120.000 per jaar), gesponsord door Google. In 2020 hebben de advertenties voor 27000 bezoeken gezorgd, in 2021 voor ruim 51.000 bezoeken en in 2022 voor 44.000 bezoeken. Adverteren helpt, al is de vergelijking zonder adverteren niet zuiver. Door het adverteren daalt het organisch zoekresultaat, men ziet eerst de advertenties en dan de organische resultaten; Google zet advertenties zelf bovenaan, want krijgt betaald per klik.

De belangrijkste verwijzers in 2023 zijn:

- Facebook, advertenties en website Herberg Molenrij.

Spreading

In de zomermaanden trekken we op het landgoed de meeste bezoekers, dat zie je terug in het websitebezoek. Bovendien loop dat ook de radioreclame op RTV Noord en op radio NPO 1 en 4 en de straatreclamecampagne.

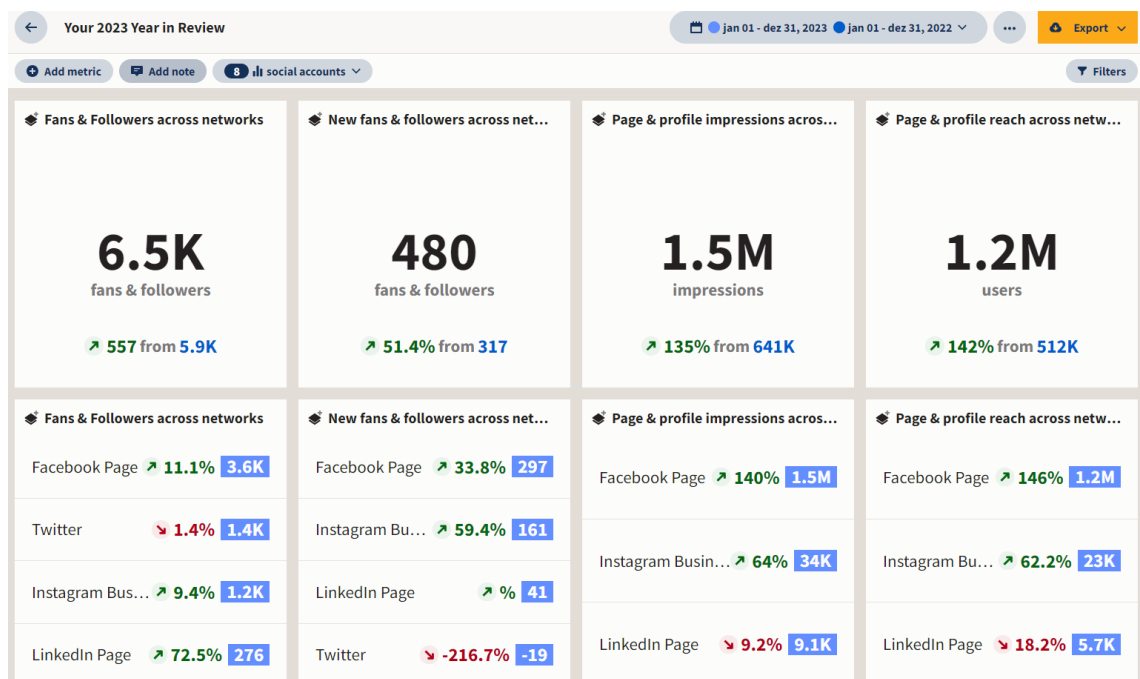
Afbeelding Spreiding website bezoek juni – december 2023

Kanalen sociale Media

Facebook spant nog steeds de kroon bij Verhildersum, wat betreft het doorklikken vanuit sociale media naar de website. Twitter/ X en LinkedIn volgen ook voor een redelijk aantal websitebezoeken. De zichtbaarheid binnen die netwerken zelf is veel groter dan het aantal mensen dat doorklikt naar de website. Dat is te zien door te kijken naar het bereik per sociaal kanaal. (zie 10.4 Sociale media)

Prestaties sociale media zelf

Via sociale media hebben onze berichten 1.5 miljoen mensen bereikt. We hebben nu in totaal via sociale media 6500 volgers. Behalve Twitter (X) zijn de prestaties van alle sociale media sterk verbeterd: van 11% meer volgers op Facebook, tot meer dan een verdubbeling op LinkedIn.

Resultaten Facebook, Twitter (X) Instagram en LinkedIn 2023